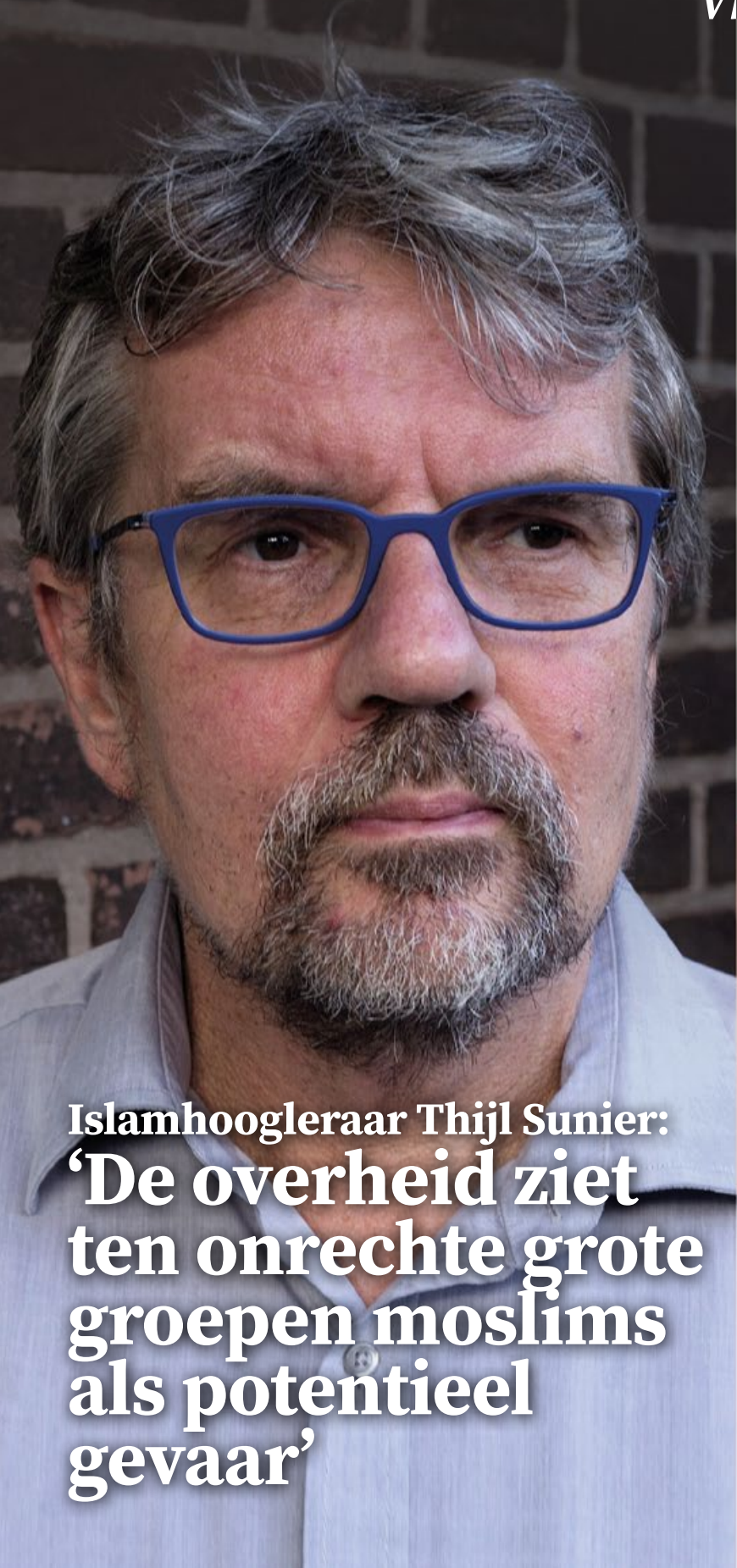

de Kanttekening

NOVEMBER 2022 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €5,99

Vrij, moedig & inclusief

Islamhoogleraar Thijl Sunier:
**‘De overheid ziet
ten onrechte grote
groepen moslims
als potentieel
gevaar’**

**Hijabdwang?
Nedermoslima's
hekelen
‘islamofobe’
import van
Iran-discussie**

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

November 2022
Jaargang 5 - nr. 58

UITGEVER
De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR
Mehmet Cerit

EINDREDACTEUR
Arnout Maat

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE

Chris Aalberts, Charlotte Arnoldy,
Tayfun Balcik, Shawintala Banwari,
Ahlam Benali, Hizir Cengiz, Thomas
von der Dunk, Gert Jan Geling,
Lody van de Kamp, Ewout Klei,
Frédérique Sursock, Gijs de Swarte,
Marco de Vries

CONTACT / INFORMATIE

010-2013740
info@dekanttekening.nl
www.dekanttekening.nl

Vrij, moedig & inclusief

De uitgave van dit blad wordt
mede mogelijk gemaakt door:

Derman Projects B.V.

Islamhoogleraar
Thijl Sunier: 'De
overheid ziet
ten onrechte
grote groepen
moslims als
potentieel
gevaar'

● OP DE COVER

6

Hijabdwang?
Nedermoslima's
hekelen 'islamofobe'
import van Iran-
discussie

● OP DE COVER

12

● OP DE COVER

- 6 Islamhoogleraar Thijl Sunier: 'De overheid ziet ten onrechte grote groepen moslims als potentieel gevaar'
- 12 Hijabdwang? Nedermoslima's hekelen 'islamofobe' import van Iran-discussie

● SAMENLEVING

- 14 Hijab en vrijheid: zijn Nederland en Iran vergelijkbaar? Dit vindt ons panel
- 16 Gert Jan Geling - Iraanse vrouwen hebben niets aan gelijkhebbende Nederlanders
- 17 Thomas von der Dunk - Waarom gaan zoveel vrouwen zelf mee in hun eigen onderdrukking?
- 18 Ruziënd BIJ1: 'Er heerst een verziekte cultuur binnen de partij'
- 22 Hizir Cengiz - Seksisme in de speeltuin

18

Ruziënd BIJ1: 'Er heerst een verziekte cultuur binnen de partij'

● SAMENLEVING

Historicus David Wertheim: 'Joden zijn een vehikel om te bepalen waar je zelf staat'

● INTERVIEW

36

38

Deze Afghaanse ex-burgemeester blijft knokken: 'De wereld kijkt weg'

● INTERVIEW

- 23 Ahlam Benali - Mijn tante uit Marokko werd als barbaars omschreven
- 24 Marco de Vries - Het ei: een verhaal over adoptie en geluk met twee moeders
- 28 Tayfun Balcik - Wat ik tegen mijn moeder zou willen, maar niet kán zeggen
- 29 Chris Aalberts - Heeft Wybren van Haga iets geleerd van Forum?

● WERELD

- 30 Mensenrechten en het WK in Qatar: toernooi boycotten of juist gebruiken?
- 32 De aantrekkingskracht van Wakanda: 'Het toont hoe Afrika hād kunnen zijn'

● INTERVIEW

- 36 Sinan Can vanuit de Europese banlieus: 'Dit is een waarschuwing voor ons'
- 38 Deze Afghaanse ex-burgemeester blijft knokken: 'De wereld kijkt weg'

● KUNST & CULTUUR

- 42 LHBT-film *El Houb* wil geen deuren intrappen, maar rustig openen

● DE SWARTE BLADZIJDEN

- 44 Martijn de Koning: 'Moslims te vaak op het menu in plaats van aan tafel'

● NIEUW IN NEDERLAND

- 46 'Ik wil een voorbeeld voor andere vrouwelijke nieuwkomers zijn'

In het kort.

Franse moslimscholiere vindt hijab terug in prullenbak, Koran verscheurd

Op een kostschool in het Franse Caen is een Koran verscheurd en werd een hijab in de prullenbak gegooid, beide eigendom van een moslimscholiere.

De moslimstudiante zegt dat het in haar afwezigheid moet zijn gebeurd, en dat ze dit ontdekte toen ze terugkeerde in haar kamer. De school spreekt van 'een onwaardige, onduidelijke, juridisch laakbare daad', maar zegt ook dat het gaat om een geïsoleerd geval. De dader is niet in de kraag gevat. Volgens Franse media wil de moeder van het meisje geen aangifte doen, 'in een proces van verzoening'.

BEELD: YOUTUBE

Met Huri Sahin (GL) is de eerste Turks-Nederlandse burgemeester een feit

De gemeenteraad van Rijswijk heeft Huri Sahin (47) voorgedragen als nieuwe burgemeester. Ze wordt daarmee de eerste Turks-Nederlandse burgemeester van Nederland.

'Huri Sahin kenmerkt zich als een prettige, warme persoonlijkheid, toegankelijk, menselijk en loyaal', aldus de gemeente Rijswijk. Ook wordt benadrukt dat Sahin 'het vermogen bezit om te verbinden'. Sahin startte haar politieke carrière in 2002 als gemeenteraadslid (PvdA) in Zoetermeer en was tussen 2014-2018 Statenlid (GroenLinks) in Zuid-Holland. Daarna was ze een halfjaar wethouder in Oegstgeest. Zij is onder meer lid van de Raad voor Openbaar Bestuur en doet daarnaast nog andere bestuurlijke activiteiten.

BEELD: YOUTUBE

Olie-rel: 'De VS hebben geen controle meer over de Golfstaten'

De hogere olieprijs en het geflirt van Saoedi-Arabië met Rusland tonen dat de Verenigde Staten geen controle meer hebben over de Golfstaten. Dat schrijft journalist David Hearst, hoofdredacteur van nieuwssite *Middle East Eye*.

Onlangs besloot OPEC+, een samenwerkingsverband van dertien landen die olie exporteren, onder leiding van Saoedi-Arabië en Rusland de olieproductie drastisch te verlagen: twee miljoen vaten per dag minder. Dat heeft geleid tot een veel hogere olieprijs.

Volgens Riyad was deze beslissing alleen gebaseerd op economische overwegingen, maar de Verenigde Staten zijn boos. Rusland heeft namelijk veel belang bij hogere olieprijs. Door de oorlog in Oekraïne verkoopt Rusland minder olie, waar het ook minder voor krijgt betaald.

Kroonprins Mohammed bin Salman, de feitelijke leider van Saoedi-Arabië, heeft bewondering voor de Russische president Vladimir Poetin. Mogelijk heeft het uit de weg laten ruimen van politieke tegenstanders van Poetin in het buitenland geïnspireerd tot de moord op de kritische journalist Jamal Khashoggi in Istanbul, aldus Hearst.

Ook Mohammed bin Zayed Al Nahyan, president van de olierijke Verenigde Arabische Emiraten, kan het goed met Poetin vinden.

De Amerikaanse president Joe Biden hoopt dat het succesvolle terugdringen van Russische troepen uit Oekraïne zal leiden tot een nieuw tijdperk van Amerikaanse hegemonie, aldus Hearst, maar zelfs als Poetin de oorlog verliest kan Biden er behoorlijk naast zitten.

'De VS worden zowel door hun bondgenoten als door hun vijanden op de proef gesteld. En terecht: ze voelen dat de VS de rol van onbetwiste leider, die het land drie decennia lang voor korte tijd bekleedde, niet zullen hervatten.'

Het 'islamdebat' lijkt soms 2002 te echoën – toch zijn we al veel verder

MEHMET CERIT

Hoofdredeacteur / Directeur.

Debat-déjà vu. Wie de afgelopen weken de veenbrand van het 'islamdebat' zag opvlammen, waande zich weer ongeveer in 2002.

Een woelige week begon toen rabbijn Lody van de Kamp een brief van burgemeester Femke Halsema las, een uitnodiging voor overleg gericht aan 'alle moskeebesturen' van Amsterdam. Ze wilde hen een selectieve verklaring laten tekenen die geweld tegen LHBTIQ+ers veroordeelt.

Van de Kamp schreef op 15 oktober, twee dagen voor de ontmoeting, een vlammeende column op *de Kanttekening*:

'Is het echt waar, dat het stadhuis de ene groep burgers – lees moslims – in de beklaagdenbank zet en discrimineert, om de discriminatie van een andere groep, de LHBTIQ+, tegen te gaan?'

Twee dagen later blies Halsema de ontmoeting af. Moskeeen waren boos over de uitnodiging, want die was alleen aan moskeebesturen gericht. Maar de burgemeester ontkende dat ze discrimineerde: ze beweerde dat andere geloofsgemeenschappen ook benaderd werden.

De Amsterdamse kerkenraad kreeg de avond voor de publicatie van Van de Kamps column een 'informele uitnodiging' op een 'heel laat moment', bevestigde de raad aan *het Parool*. Opmerkelijk: *de Kanttekening* had luttele uren voor deze 'uitnodiging' de gemeente gevraagd of ook andere geloven of niet-islamitische organisaties zouden worden uitgenodigd.

Laten we de zaken, zeker in deze verhitte tijden, in proportie blijven zien

Ofwel: paniek in de Stopera. Ondoordacht beleid van de gemeente. Weg coördinatie, weg vertrouwen vanuit moskeeen, moslims en een deel van de samenleving. En koren op de molen van extremisten. Die kunnen weer zeggen: 'Zie je wel, ze vertrouwen ons niet.'

En dan is er nog het oploeiende hijab-debat, naar aanleiding van de gebeurtenissen in Iran. In een *Kanttekening*-stuk hekelden moslima's een artikel dat eerder in *de Volkskrant* verscheen onder de kop 'Hoofddoekdwang in Holland'. Een van onze geïnterviewden – met hoofddoek – zei: 'De islam kent geen dwang.'

Zo zie ik dat ook. Maar we moeten vooral als moslinggemeenschap onze ogen niet sluiten voor de verhalen zoals opgetekend in *de Volkskrant*: echte vrouwen, die echte ervaringen van hijabdwang vertellen. En we moeten juist als moslims opkomen voor de keuzevrijheid van deze vrouwen. Want dwang is tegen de essentie van de islam.

We zien het als onze taak om tegenover zo'n *Volkskrant*-stuk een ander geluid, dat vaak niet weergegeven wordt, wél een podium te geven. Overigens sluit het een het ander niet uit. Ja, hoofddoekdwang

bestaat. Maar zoveel moslima's dragen de hijab wel degelijk vrijwillig.

Mijn familie kent vrouwen met en zonder hoofddoek. Ze beslissen het zelf. Niemand in mijn familie veroordeelt vrouwen zonder hoofddoek. Misschien voor sommige Nederlanders niet te begrijpen, maar zo zit het, net als bij alle moslimfamilies in mijn omgeving. Het is niet zo zwart-wit als velen denken. Sommige moslima's strijden hier zelfs voor hun vrijheid om de hoofddoek juist wél te kunnen dragen.

Want veel Nederlanders – christelijk of atheïstisch – hebben niets met de hoofddoek. De islam is hen vreemd, de hoofddoek valt nu eenmaal op en ze vinden dit niet meer kunnen. Artikelen over 'hoofddoekdwang' bevestigt hen in dit negatieve beeld.

Ik snap wel dat sommige Nederlanders hierdoor negatief over de hijab gaan denken. Hier valt bijna niet tegenop te boksen. Toch doet *de Kanttekening* dus een poging. Zodat ook een andere kant zichtbaar wordt.

Er werden trouwens, naast het overleg tussen Halsema en de moskeeen, nóg meer zaken afgelast. Zie ook een nieuwe regenboogband-campagne van de KNVB,

gepland in november. Met dank aan alle ophef rond aanvoorders Orkun Kökcü (Feyenoord) en Redouan el Yaakoubi (Excelsior), die weigerden deze band te dragen. Ook een Koranverbranding door Pegida in Rotterdam ging niet door.

Tja, Pegida. Demonstreren mag, maar 'provocerende handelingen' mogen niet, zo werd Pegida van tevoren verteld. Brandstichten in de openbare ruimte? Ook niet. Dus werd Pegida-voorman Edwin Wagensveld opgepakt toen hij alsnog een Koran wilde verbranden. Ten overstaan van tientallen tegen-demonstranten, op een winderig Stationsplein.

Wat, als het aan Pegida had gelegen, een epische clash tussen zogenaamd onverenigbare culturen had moeten worden, werd een sneue vertoning. Op enkele tientallen tegendemonstranten na ging heel multicultureel Rotterdam door met het leven. Mensen die gewoon hun leven willen leiden en zich weinig aantrekken van de ophef van de week.

Zo ook veel moslims, in heel Nederland. Zij zijn helemaal niet bezig met Pegida of Kökcü, maar met carrière maken of juist, net als zoveel Nederlanders, zich wanhopig aan het afvragen: hoe gaan wij de eindjes nog aan elkaar knopen, met die inflatie?

Laten we de zaken, zeker in deze verhitte tijden, in proportie blijven zien. Het samenleven schuurt en er is debat, maar dit proces gaat de goede kant op. Moslims emanciperen zich en nemen, steeds zichtbaarder, hun plek in. We leven allang niet meer in 2002. ●

Op de cover.

Islamhoogleraar Tijl Sunier: ‘De overheid ziet ten onrechte grote groepen moslims als potentieel gevaar’

Het overheidswantrouwen jegens islamitische organisaties komt vanuit een verwrongen beeld van de ‘goede moslim’. Dat betoogt antropoloog Thijl Sunier, die afscheid neemt als hoogleraar Islam in Europa aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. ‘Ben je minder burger als je niet wil voldoen aan dit ideaal, als je moslim wil zijn onder je eigen voorwaarden?’

● EWOUT KLEI

Suniers afscheidsrede behandelt ‘de bureaucratische inkapseling van de islam’. Daarmee bedoelt hij ‘het hele complex van maatregelen, het hele onderhandelingsproces, het hele traject dat moslims moeten doorlopen als ze iets gedaan willen krijgen’.

Sunier: ‘Denk bijvoorbeeld aan islamitisch begraven. Vroeger werden moslims begraven in het land van herkomst, nu willen veel moslims in Nederland begraven worden. Maar ze hebben hiervoor wel een eigen begraafplaats of -plek nodig, waar eeuwige grafrust is gegarandeerd. Zulke bureaucratische processen duren lang.’

Hoewel zonder wettelijke basis, is de islamitische gesprekspartner voor de Nederlandse overheid feitelijk het Contactorgaan Moslims en Overheid (CMO). Dat is volgens Sunier een ‘perfect voorbeeld van

‘Nederland wil een nationale imam-
opleiding, maar veel moskeeën zitten
niet te wachten op overheidsbemoeienis’

de polderislam’: hier wordt onderhandeld, gepolderd.

‘Erkenning van CMO als onderhandelingspartner draagt bij aan erkenning van de islam door de overheid, zij het zonder juridische

basis. Zoals moslimpolitici in de Tweede Kamer, moslimministers en moslimburgemeesters dat ook doen. Op deze manier worden de islam en moslims meer onderdeel van deze samenleving.’

Maar wat is er dubieus aan deze inkapseling?

‘De bureaucratische inkapseling van de islam heeft twee kanten, dat klopt, maar ‘dubieus’ is hier niet het goede woord. Het gaat om iets anders. Die inkapseling is niet van vandaag of gisteren, maar begon al decennia terug. We worden als burger geregistreerd. Dat is belangrijk, want als geregistreerd burger krijgen we toegang tot allerlei bronnen. Registratie verleent je rechten. Maar registratie geeft de overheid de mogelijkheid om ons te controleren, denk aan wat de Belastingdienst doet, en om ons te sturen.’

Hoe stuurt de overheid moslims?

‘Toen Amsterdamse moslims de Westermoskee wilden bouwen, moesten ze een convenant ondertekenen met de gemeente. Hierin stond ook dat de moskee radicalisering moest tegengaan. Het con-

venant was een soort loyaliteitsverklaring. Dat vonden critici te ver gaan. Waarom moet dit? Waarom worden moslims zo gewantrouwd?

‘Een ander voorbeeld is de Nationale Iftar, die elk jaar door een groep moslims wordt georganiseerd voor prominenten. Ik was een van de gasten. Ook de premier werd uitgenodigd, maar hij stuurde in zijn plaats minister Karien van Gennip van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Die hield een speech met als boodschap dat de islam nu steeds meer onderdeel is geworden van de Nederlandse samenle-

op de thee ga bij de president? Of dat ik ga vechten voor onze zaak?’

‘Natuurlijk is de positie van moslims in Nederland niet te vergelijken met de positie van Afro-Amerikanen in de jaren zestig, maar ook hier draait het om eenzelfde dilemma. Doe je mee of niet? Want meedoen is je ook voegen naar de voorwaarden die de overheid stelt. Je moet telkens door allemaal hoepels springen. De Nederlandse overheid wil integratie bevorderen onder moslims, radicalisering tegengaan. Dat maakt onderdeel uit van die bureaucratische inkapseling.

‘Het is moeilijk om geaccepteerd te worden. Eigenlijk alleen als je de islam openlijk afzweert’

ving. Ik realiseerde mij toen: ‘Het moeten de ‘aangepaste’ moslims zijn die daar bij elkaar komen, de ‘goede moslims’, zoals de overheid hen graag ziet.’ Natuurlijk neem ik het deze moslims niet kwalijk dat ze deze iftar organiseren, maar de vraag is in hoeverre moslims in Nederland hierbij geholpen zijn.’

Hoezo?

‘De Afro-Amerikaanse burgerrechtenactivist Martin Luther King was regelmatig op bezoek bij president Lyndon B. Johnson op het Witte Huis om over burgerrechten te spreken. Maar was hij was niet meer welkom toen hij kritiek leverde op de Vietnamoorlog. Gematigde antiracisten waren boos, waarop King antwoordde: ‘Wat willen jullie? Dat ik regelmatig

Daarom heeft de overheid ook meerdere malen geprobeerd om met een Nederlandse imamopleiding te komen. Als je daar als organisatie of gesprekspartner andere opvattingen over hebt, moet je van goeden huize komen om dat vol te houden.’

Is dat stuurgedrag van de overheid niet begrijpelijk? Er zijn hier enkele radicale moskeeën en veel Turks-Nederlandse moskeeën die aan de leiband van Ankara lopen.

‘De overheid moet welbeschouwd een beetje sturen. Het is volkomen evident dat de overheid zegt: ‘Wij faciliteren zaken die in ons straatje passen.’ Maar mijn punt is: de overheid bemoeit zich met inhoudelijke kwesties, met de inhoud van

het islamitische geloof. De overheid houdt zich daardoor niet aan het streng beleden principe van de scheiding tussen kerk en staat.

‘Met de Nederlandse imamopleiding kun je geestelijk verzorger worden, maar Nederlandse moslims halen hun imams liever uit het buitenland. Ik schreef een tijd geleden samen met een collega een rapport over Diyanet (het Turkse Presidium van Godsdienstzaken, red.) en de Nederlandse tak daarvan, de Islamitische Stichting Nederland. ISN wil niets weten van een Nederlandse imamopleiding. Zij denken: ‘Wij hebben een enorm apparaat, veel geld, wij weten hoe je imams goed opleidt, van de Imam Hatip-scholen in Turkije naar de feitelijke imamopleiding.’ Nederlandse imamopleidingen zijn heel anders, gaan lang niet zo diep. Een Nederlandse imamopleiding is iets wat Nederland wil, maar veel Nederlandse moskeeën zitten niet te wachten op overheidsbemoeienis.’

Het doet mij denken aan de Theologische Universiteit in Kampen. Lange tijd accepteerde de orthodox-protestantse kerk achter deze universiteit geen overheidsgeld, omdat de overheid zich dan inhoudelijk met de opleiding zou bemoeien.

‘Ja, Diyanet-moskeeën in Nederland willen ook de eigen zaakjes regelen. Tegenover de Nederlandse overheid, maar ook tegenover Diyanet in Turkije zelf, trouwens.

‘In 1853 werd in Nederland de bisschoppelijke hiërarchie hersteld. Dat betekende dat Rome zich actief ging bemoeien met de katholieke kerken in ons land. Maar veel katholieke kerken zaten niet op die hernieuwde bemoeienis van Rome, het ultramontanisme, de lange arm van de paus, te wachten. Ze waren autonome kerken, die hun zaakjes goed hadden geregeld, vonden ze zelf.’

Wat heeft dat te maken met Diyanet?

‘Diyanet-moskeeën in Nederland bevinden zich in een spagaat. Als ze de banden met Diyanet in Tur-

kije verbreken, krijgen ze geen geld meer en zijn ze hun imams kwijt. Maar tegelijkertijd vinden ze dat zij zelf het beleid moeten kunnen bepalen van hun moskee en niet de Turkse overheid.

‘Met eenzelfde dilemma kampen ook Marokkaanse moskeeën die geld krijgen van rijke geldschieters uit de Golfstaten. Want die weldoeners willen ook een vinger in de pap hebben. In 1983 verscheen een rapport waarin werd betoogd dat Nederland moskeeën financieel moest ondersteunen, anders zou je invloed vanuit het buitenland krijgen. De overheid sloeg dit advies toen in de wind en het rapport belandde in een la.’

In hoeverre is de overheidsbemoeienis met de islam in Nederland ‘islamofob’?

‘Ik weet niet of dat nu direct de juiste term hiervoor is. Veel bemoeienis bestaat uit technische noodzakelijkheden. Het zijn de dingen die een overheid behoort te doen. Maar als de overheid zich inhoudelijk gaat bemoeien met wat moslims geloven, of ideeën heeft wat ‘goede moslims’ zijn, dan wordt het problematisch.

‘Zeer problematisch was het spionageschandaal dat NRC vorig jaar onthulde. Verschillende gemeenten lieten het particuliere bedrijf NTA bij moskeeën spioneren, om op die manier eventuele radicalisering goed te kunnen monitoren. De Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid had hen dit bedrijf aanbevolen, en betaalde de kosten die de gemeente moest maken ook deels. Van moslims in Den Haag weet ik dat dit spionageschandaal grote gevolgen had voor de relatie met de gemeentelijke overheid, maar vooral ook voor de onderlinge relaties. Ook SPIOR, de Rotterdamse moskeekoepel, sprak over een enorme deuk in het vertrouwen.’

Had de Nederlandse overheid geen reden om angst te hebben voor radicalisering? Vanaf 2015 reisden nogal wat Nederlandse moslims af naar Syrië, om zich aan te sluiten bij IS.

‘Nederlandse moslims slikken heus niet alles. Ze denken vaak: ‘Laat die imams maar kletsen’

‘Het was inderdaad die context. Maar mijn punt is dat dit spionageschandaal enorm slecht is geweest voor het vertrouwen van moslims in de overheid, wat radicalisering van sommige moslims weer in de hand kan werken.’

Verschildt het Nederlandse beleid principieel van dat van Frank-

rijk, dat streng-seculier is en moskeeën en islamitische organisaties sluit die van radicalisme worden verdacht?

‘Het grote verschil is dat Nederland vroeger een verzuild land was, en dat de verzuiling hier nog steeds doorwerkt. Het CDA verdedigde vanaf de jaren zeventig de oprichting van islamitische organisaties,

waaronder ook scholen, omdat moslims ook hun eigen zuil moesten kunnen oprichten. Frankrijk kent een andere geschiedenis, die van de *laïcité*, de scherpe scheiding tussen kerk en staat die in 1905 werd ingevoerd. Maar de werkelijkheid is minder zwart-wit. Denk aan de situatie in Elzas-Lotharingen, waar de *laïcité* niet geldt omdat deze regio pas in 1918 weer bij Frankrijk kwam. En de Grote Moskee in Parijs is vlak na de Eerste Wereldoorlog door de Franse overheid zelf betaald, als cadeautje voor de moslims vanwege de offers die de Algerijnse militairen hadden gebracht in de oorlog.’

Frankrijk treedt wel harder op tegen vermeend moslimradicalisme. Zo sloot het in de nasleep van de moord op Samuel Paty in oktober 2020 het Collectief tegen Islamofobie en de islamitische NGO Baraka City. Bij ons kan de overheid dat niet zomaar doen.

‘Het klopt dat Frankrijk verbeterer is in zijn optreden, maar het klimaat in Nederland is ook niet zo

positief tegenover moslims. Hier verpakken we het wel in polderachtige structuren. Bedenk ook dat het sluiten van islamitische organisaties en radicale moskeeën in Frankrijk juridisch aangevochten wordt. Maar inderdaad gaat de overheid daar sneller tot sluiting over.’

Zijn er ook islamitische organisaties en moskeeën in Nederland die de overheidsbemoeienis zo beu zijn, dat ze geen zin meer hebben om aan overlegstructuren deel te nemen?

‘Die zijn er zeker. In Amsterdam zijn er enkele islamitische organisaties weggelopen, omdat ze het overleg een poppenkast vinden. Verder hangt het heel erg af van de personen met wie ze te maken hebben. In Den Haag vond het overleg tussen moslims en de gemeente plaats in een relatief goede sfeer toen Jozias van Aartsen burgemeester was. Hij praatte ook met radicale moskeeën. Maar zijn opvolgster vond dit maar een slappe aanpak, met als gevolg dat de gemeente niet meer sprak met salafisten.’

Waarom willen Europese overheden dat er een ‘nationale islam’ ontstaat?

‘Misschien is het begrip ‘nationale islam’ te zwaar. Het gaat om domesticering. Als je als overheid bestuurlijke regelingen wil treffen voor religies, dan moet je bestuurlijke middelen ontwikkelen om dat te doen. Voor christelijke kerken zijn bepaalde regelingen reeds getroffen, die ook voor de islam moeten gelden. Maar de vraag is of dit christelijke format wel past bij de islam.

‘Duitsland kent een juridisch format waarin katholieken en lutheranen passen. Moslims worden ook in dit format gepropt, worden een *Körperschaft* – bedrijf – en krijgen dan ook opbrengsten van de *Kirchensteuer* – kerkbelasting.’

Volgens u heeft de bureaucratische incorporatie van islam in Europa ook geleid tot de ontwikkeling van een beeld van de ‘ideale moslim’. Hoe ziet deze

BEELD: ISN MIMAR SINAN MOSKEE LEIDEN, EEN AAN HET TURKSE DIYANET GELINKTE MOSKEE

'ideale moslim' eruit?

'Overheden werken officieel niet met zo'n beeld, of met een afvinklijstje met allemaal criteria waaraan de ideale moslim moet voldoen, maar impliciet doen ze hier wel aan. De 'ideale moslim' is niet radicaal, uiteraard, en houdt zich, als het over Nederland gaat, aan de Nederlandse conventies. Als imam geef je Rita Verdonk dus gewoon een hand.'

Wat is hier problematisch aan, behalve dat een groep niet-ideale moslims blijkaar wordt uitgesloten?

'Dat de regels voortdurend veranderen. Jonge moslims vertelden mij wel eens dat het nooit goed is. Het is heel moeilijk om echt geaccepteerd te worden. Eigenlijk alleen als je de islam openlijk afzweert. Dan word je pas echt omarmd. Maar ben je minder burger als je niet wil voldoen aan het ideaalbeeld, dat je moslim wil zijn onder je eigen voorwaarden?'

Begin 2020 ondervroeg de 'Parlementaire ondervragingscommissie ongewenste beïnvloeding uit onvrije landen' vertegenwoordigers van de Stichting As-Soennah, Stichting alFitrah en de Turks-Nederlandse ISN. Ongewenste inmenging van de Nederlandse staat in islamitische godsdienstzaken?

'Dit is een ingewikkelde discussie. Je zou kunnen zeggen dat je als particuliere organisatie de vrijheid hebt om financieringsbronnen te zoeken. Daarnaast heb je artikel 6 van de grondwet, de vrijheid van godsdienst, die de overheid niet mag schenden. De hele *hearing* ging uit van een bepaalde aanname: 'Er vindt ongewenste beïnvloeding via geld plaats.' De vervolgvragen waren op deze aanname gebaseerd: 'Hoe beperken we dit? Hoe verbieden we dit? Waar halen jullie je geld vandaan? Worden jullie beïnvloed, en door wie?' Maar de vraag of de preek van een of andere radicale imam wel

'Het wordt steeds moeilijker voor Turkije en Marokko om Turkse en Marokkaanse Nederlanders aan zich te blijven binden. Die banden zullen steeds losser worden'

invloed heeft op denkbepelden van jonge moslims, die wordt niet gesteld.

'Ik vraag mij af of deze *hearing* het juiste middel is om als overheid je doel te bereiken. De overheid kan zich overal mee bemoeien, maar dan moeten maatregelen

voor iedereen gelden en niet alleen voor moslims. Dat is meten met twee maten.'

De commissie concludeerde dat de Golfstaten en Turkije invloed hebben op islamitische instellingen in Nederland. 'Wie betaalt, bepaalt.' Dat lijkt me toch niet de bedoeling?

'Er wordt, ook door deze commissie, te veel op de Golfstaten gefocust, waar rijke Arabieren veel Marokkaans-Nederlandse moskeeën financieren, terwijl de grootste en meest constante geldstroom die van het Turkse Diyanet is. Dit is belangrijk: Diyanet is geïnstitutionaliseerd. Van belang is ook dat Nederland en Duitsland in de jaren tachtig een overeenkomst met Turkije sloten: Diyanet betaalde de imams die in Nederland en Duitsland preken, wij accepteren dit. In die tijd vond men dit nog niet problematisch, omdat Diyanet toen een soort seculiere versie van de islam promootte. Maar nadat Erdogan aan de macht kwam, is de bemoeienis van Diyanet met Turkse moslims in Europa groter geworden. Diyanet is niet blij met het rapport van de commissie en wijst Nederland op de afspraken die onze overheid toentertijd met Turkije heeft gemaakt.'

Het huidige kabinet wil, net als het vorige kabinet, 'ongewenste buitenlandse beïnvloeding en financiering' van moskeeën

SECRETARIS MURAT TÜRKMEN VAN DE AAN HET TURKSE DIYANET GELINKTE MOSKEEKOEPSEL ISLAMITISCHE STICHTING NEDERLAND (ISN) TIJDENS ZIJN VERHOOR DOOR DE PARLEMENTAIRE COMMISSIE TEGEN 'ONGEWENSTE INVLOED UIT ONVRIJE LANDEN', 2020 (BEELD: TWEEDE KAMER)

aanpakken, onder meer via een verder te versterken 'taskforce' en de behandeling van een wetsvoorstel voor transparantie van maatschappelijke organisaties, aldus het regeerakkoord.

Wat vindt u hiervan?

'Als je transparantie wil, moet je die ook eisen van andere religies, niet alleen van islam. Daar is nu geen sprake van. De olifant in de kamer is de islam, niet de katholieke kerk. Onze overheid moet zich aan het gelijkheidsbeginsel houden. Daarnaast moet onze overheid goed nadenken over vraag hoe wenselijk of onwenselijk geldstromen uit het buitenland in het algemeen zijn. Ben je nu niet bezig met achterhoedegevecht, in een globaliserende wereld?'

Hoe gevaarlijk is 'ongewenste invloed' volgens u?

'We moeten dit gevaar in ieder geval niet overschatten, wat nu gebeurt. Nederland onderschat het vermogen van moslims om zelf na te denken. Nederlandse moslims slikken heus niet alles voor zoete koek. Vaak denken moslims: 'Laat die imams maar kletsen.'

En 'de lange arm van Erdogan', hoe onwenselijk en gevaarlijk is die?

'Het is evident dat imams van Diyanet door Turkije worden aangestuurd. Ze zijn ook financieel afhankelijk van Ankara, dus je zult ze ook nooit iets kritisch horen zeggen over Erdogan of over Turkije, want dan hebben ze echt een probleem.'

'Ik vind de inmenging van de Turkse overheid even onwenselijk als die van de Nederlandse overheid. Maar tegelijkertijd moet je de jonge generatie niet onderschatten. Zij zien zich vaak als Nederlanders, maar willen ook banden met Turkije onderhouden - wel op hun eigen manier. Dat kan prima samen. Maar in het algemeen wordt het steeds moeilijker voor landen als Turkije en Marokko om Turkse en Marokkaanse Nederlanders aan zich te blijven binden. Die banden zullen steeds losser worden.'

Volgens u voelen de meeste jonge moslims in Europa zich Europese burgers. Slechts een minderheid keert zich af van deze samenleving. Waar baseert u deze claim op?

'Op grote groepen moslims die ik in mijn lange carrière ben tegengekomen, tijdens colleges, conferenties en lezingen, en in talloze gesprekken. Verreweg het grootste deel van de mensen met een islamitische achtergrond, jonge moslims, wil moslim zijn op hun eigen voorwaarden.'

'Wel is er een kleine minderheid die zich van de samenleving afkeert. Het is lastig om dit te kwantificeren. Dan moet je criteria hebben. Collega-antropoloog Martijn de Koning zegt dat veel salafisten apolitiek zijn en dus geen politieke agenda hebben. En onder de zogenoemde radicalen bestaan ook weer veel nuances. De groep die daadwerkelijk een gevaar vormt voor onze samenleving is echt heel klein.'

'Onze overheid beschouwt ten onrechte grote groepen moslims als een potentieel gevaar, als mensen die potentieel voor problemen kunnen zorgen. De overheid maakt de groep die een risico vormt te groot. Maar dit hangt ook af van de criteria die je stelt. Je kunt mensen aanpakken als ze de wet overtreden. Je gaat ze niet in de gaten houden alleen omdat ze moslims zijn.'

Waarom bent u positief over de toekomst van de islam in Europa?

'Dit is een impressionistische uitspraak van mij, die niet onderbouwd is door systematisch onderzoek. Kijk, ik draai veertig jaar mee in deze business. Dan zie je de ontwikkelingen over een langere tijd. Inmiddels zien moslims in Nederland zichzelf niet meer als 'gasten', maar als volwaardige burgers van de samenleving. Ze draaien ook in alle lagen van deze samenleving mee. Natuurlijk zijn er fricties soms, maar de positieve ontwikkelingen overheersen. Het beeld dat de media schetsen over moslims is echter negatiever. Dat is ook logisch, want goed nieuws is vaak geen nieuws. Maar het beeld dat we van moslims hebben is

daardoor vertekend. Veel Nederlanders denken nu dat er met de meerderheid van de moslims een probleem is. Daarnaast focussen media te veel op religie. Klieren sommige Marokkaans-Nederlandse jongeren omdat ze moslim zijn? Of omdat ze jongeren zijn?'

Toen u in 1985 uw wetenschappelijke carrière begon, was het 'multiculturalisme' troef in ons land. Maar het maatschappelijke klimaat is veranderd. Dit komt door 9/11 en de opkomst van het populisme, maar ook identiteitsdenkers die een heel ander

Het voorwerk was al gedaan, door Frits Bolkestein, door Paul Scheffer in zijn essay 'Het multiculturele drama' uit 2000, door Pim Fortuyn in zijn columns in *Elsevier*. 9/11 was in die zin wel een keerpunt, dat deze gebeurtenis de ontwikkeling versneld heeft.'

Was het multiculturalisme van de jaren tachtig en negentig niet heel anders, meer pacificerend van toon? Met het thee drinken en 'de boel bij elkaar houden' van Job Cohen? Nu heeft iemand als *Volkskrant*-columnist Asha ten Broeke het over witte mannen als

'Media letten te veel op religie. Klieren sommige jongeren omdat ze moslim zijn? Of omdat ze jongeren zijn?'

vocabulaire hanteren dan de 'ouderwetse' multiculturalisten. Hoe heeft u deze veranderingen als wetenschapper beleefd?

'Het multiculturalisme was toen minder 'multiculti' dan we nu denken. Er werd impliciet van de 'beschavende werking' van de samenleving uitgegaan. Mensen assimileren wel, was de gedachte. Nota bene Frits Bolkestein, die de multiculturele samenleving stevig bekritiseerde in zijn beruchte Luzern-lezing in 1991, geloofde aanvankelijk ook dat moslims zouden worden geabsorbeerd in de samenleving.'

'De identiteitspolitiek van links nu is een reactie op het rechtspopulisme. 9/11 heeft het populisme de wind in de zeilen gegeven, maar we moeten 9/11 niet overschatten.'

'demografische groep die de meeste ellende (heeft) veroorzaakt'.

'Ergens wel. Toen ging het over de onderlinge solidariteit van mensen uit de arbeidersklasse. Het ging om wonen, werken, scholen, met andere woorden: het ouderwetse PvdA-geluid. Arbeiders moest je niet tegen elkaar uitspelen door naar culturele verschillen te wijzen. Nu is cultuur veel belangrijker geworden. De populisten zijn hiermee begonnen, maar links doet het nu ook. Het is naast de aanscherping van het beleid dus ook de toon die sterk is veranderd. Anderzijds laten steeds meer jonge moslims zich niet meer overschreeuwen door het anti-islamkoor.' ●

Op de cover.

Hijabdwang? Nedermoslima's hek discussie

Naar aanleiding van de protesten in Iran deelden schrijver Lale Gül en andere vrouwen uit moslimgezinnen in *de Volkskrant* hun eigen ervaringen met de gedwongen hijab. Ze beweren dat de moslimgemeenschap zulke vrouwen te weinig steunt, wat ook de algemene perceptie in Nederland is. Wij spraken moslima's die hun beeld nuanceren en de vergelijking met Iran hekelen. 'Hier is veel meer dwang om je hoofddoek áf te doen.'

● TAYFUN BALCIK

'Hoofddoekdwang', zo heette het artikel in de papieren *Volkskrant*. De Amsterdamse Saida Derrazi van het moslimvrouwencollectief S.P.E.A.K. verslikt zich bijna in haar koffie wanneer ze de term hoort. 'Haha, wat is dat nou weer voor term die *de Volkskrant* heeft bedacht?', zegt Derrazi – die zelf geen hoofddoek draagt – proestend aan de telefoon.

'Het verhaal dat daar aan bod komt vind ik sowieso een beetje vaag. Natuurlijk begrijp ik dat mensen hun identiteit niet willen opgeven als ze onderdrukt worden, maar uit hun verhaal blijkt dat het meer om algemene vrouwenonderdrukking gaat dan specifiek om de hoofddoek.'

Derrazi vindt het een lastige discussie. 'Dit gesprek is weer op gang gekomen vanwege het staatsgeweld in Iran. Daar worden vrouwen door de staat gedwongen om

een hoofddoek te dragen. Maar die discussie wordt op een islamofobe manier naar Nederland geïmporteerd en op Nederlandse moslima's geplakt, alsof dat allemaal hier ook gaande zou zijn. Ik vind dat eerlijk gezegd veel te ver gezocht. Vanuit S.P.E.A.K. zeggen wij dan ook dat wij niet gedwongen worden om een hoofddoek te dragen, dat doen we uit vrije wil. En andersom geldt het ook. Als vrouwen beslissen om hun hoofddoek af te doen, wat ook gebeurt, dan is daar ook geen enkele dwang bij.' Dit, terwijl vrouwen zonder hoofddoek niet raar worden aangekeken door hun islamitische zusters, zegt ze.

Binnen haar eigen gemeenschap zegt Derrazi ook nooit 'hoofddoekdwang' te hebben meegemaakt. 'In mijn familie hebben we bijvoorbeeld tweelingzusjes. De een draagt een hoofddoek, de ander niet. Het is allemaal islamitisch. Die keuze ligt bij jezelf, het is een afspraak tussen de individuele moslim en God. De islam kent geen dwang.'

BEELD: PIXABAY / ESRASHAIBAN

'De islam kent geen dwang'

Nazmiye* uit Den Haag meldt dat zij ook geen ervaring heeft met 'hoofddoekdwang'. 'Ik kan me er niet echt in vinden. Je kan er vanuit verschillende invalshoeken naar kijken. Ik heb over Mahsa Amini (de 22-jarige Koerdisch-Iraanse

vrouw die overleed na mishandeld te zijn door Iraanse moraalpolitie, red.) gehoord dat ze ook vanwege haar Koerdische achtergrond is vermoord. In het Westen denken mensen dat ze alle moslima's moeten 'bevrijden'. Maar goed, het is

elen 'islamofobe' import van Iran-

wel een groot ding geworden', zegt ze over de telefoon.

Nazmiye maakt zich zorgen over het weer opgelaaide Nederlandse hoofddoekdebat. Islamcritici zijn volgens haar niet zozeer geïnteresseerd in de rechten van Iraanse vrouwen, maar grijpen de zaak aan om de islam en moslims aan te vallen. Ze haalt een tweet aan van de NRC-journalist Süeda Isik, die in de metro door een vrouw was aangesproken om haar hoofddoek af te doen, om zo 'solidariteit' te betonen met de Iraanse vrouwen.

'Ik heb zulke discriminatie vanwege mijn hoofddoek nooit echt meegemaakt, maar dat lijkt me wel heftig, dat iedereen zomaar een beetje wordt aangevallen. En misschien is dat dan ook de bedoeling van al die discussies over de hoofddoek, om die druk te leggen op ons. Er is gewoon echt islamofobie in Nederland.'

Tegelijk vindt Nazmiye het triest dat mensen 'niet kunnen zijn wie ze zijn of willen zijn'. Vrouwen moeten kunnen kiezen of ze de hoofddoek om willen doen, of niet. Maar als Nazmiye in *de Volkskrant* een van de vrouwen ziet zeggen dat het 'enorm' zou schelen 'als er ook eens steun kwam vanuit de islamitische gemeenschap', reageert ze resoluut:

Nazmiye: 'Ten eerste omdat het niet klopt. Ik heb vriendinnen die hun hoofddoek af hebben gedaan en hun eigen *struggle* meemaken. Je kunt het eigenlijk vergelijken met een carrièreswitch. Stel: je bent je hele leven leraar, en dan besluit je op een dag geen leraar te zijn. Dat is nogal wat. Dan moet je ook door een interne strijd en jezelf herpakken. Ja, en dan steun je ze door er voor hen te zijn. Het gaat om de persoon. Niet om haar hoofddoek.'

'Punt twee is dat wij ook niet worden gesteund door hen (de vrouwen in het *Volkskrant*-artikel die hoofddoekdwang problematiseren, red.) omdat we een hoofd-

doek dragen. Ze vragen dus solidariteit van de mensen die ze zelf geen schijntje solidariteit gunnen en hun keuzevrijheid niet respecteren. Dat is hypocriet. Het is geven en nemen in deze wereld.'

Opgeblazen probleem

De Rotterdamse Khamissa Boussekela geniet net van een kopje koffie in Istanbul, wanneer we haar spreken over de 'eeuwige vraag of moslima's worden onderdrukt of niet'.

'Is het weer zover?', zegt ze smalend. Hoewel Boussekela haar hoofddoek losjes draagt, waarbij haar hals te zien is, voelt voor haar hoofddoekdwang in Nederland toch anders aan dan in Iran, waar de staat vrouwen dwingt om een hoofddoek te dragen. Dat sommige moslimvrouwen in Nederland gedwongen worden om een boerka te dragen noemt ze 'spijtig', maar Boussekela vindt dat dit probleem enorm wordt opgeblazen.

'Er zijn volgens mij 70 vrouwen die gedwongen worden een boerka te dragen (exakte cijfers zijn niet bekend, red.). Een boerka moet je niet verwarren met de hoofddoek. Op een bevolking van 1 miljoen moslims zijn 70 vrouwen niet eens 0,01 procent. Goed, elke vrouw die wordt onderdrukt is er één te veel. Maar ik vind het wel weer zo islamofob om dit microprobleem op de hele moslimbevolking of op alle moslima's te projecteren.'

Boussekela 'voelt' hoofddoekdwang in de omgekeerde zin, zegt ze. 'Hier is veel meer dwang om je hoofddoek af te doen, of om je hoofddoek überhaupt te dragen. Het recht om de hoofddoek te dragen heb je officieel wel in Nederland, maar je krijgt wel veel nare opmerkingen letterlijk naar je hoofd geslingerd.'

Ze zet een 'autochtoons' accent op en zegt: 'Hé, waarom moet je nou zo'n achterlijk doekje op je hoofd? Doe hem toch lekker af!'

Boussekela was twintig jaar getrouwd met een witte man. Ze ging al die jaren 'gebukt' onder

'Er wordt letterlijk tegen moslima's gezegd: 'Zou je nu, met die protesten in Iran, niet solidair moeten zijn en je hoofddoek afdoen?''

racistische vooroordelen, vertelt ze.

'Al die nare opmerkingen. Ik werd als moslima niet in mijn waarde gelaten (door deze man en zijn familie en vrienden, red.). Dat ik pas op mijn 42ste een hoofddoek ging dragen, laat zien wat voor invloed dát op mij heeft gehad. Ik wilde al langer een hoofddoek dragen, maar er was altijd die angst. 'Krijg ik als zzp'er dan nog wel opdrachten binnen? Wat zouden mijn burens ervan vinden? Kan ik nog wel doorgroeien in mijn functie? Moet ik mij als een witte Europeaan gedragen en assimileren voor succes?' Witte Nederlanders praten over integratie, maar eigenlijk willen ze dat je assimileert.'

Boussekela ontvangt soms 'complimenten' over de losse manier waarop ze haar hoofddoek draagt. Maar ze denkt dat die ook 'islamofoob omhuld' zijn.

'Ik kan mij nog goed herinneren dat ik vlakbij een witte dame op een terras zat, toen een vrouw met een hijab langsliep. De witte vrouw wees naar haar, en zei tegen mij: 'Kijk, dit kan toch niet? Jij ziet er prachtig uit, met je moderne hoofddoek. Jij past veel meer in deze maatschappij.' Ik heb haar met deze opmerkingen geconfronteerd, en vertelde haar dat haar 'compliment' eigenlijk een belediging is. Door zulke opmerkingen voel ik mij als moslima juist niet veilig in publieke ruimtes.'

Volgens Derrazi is de 'witte'

afkeuring van de hoofddoek 'institutioneel' en niet vergelijkbaar met hoofddoekonderdrukking binnen de moslimgemeenschap. 'De publieke dwang vanuit de politiek, de media en de overheid is groter. Vrouwen met een hoofddoek mogen niet bij de politie werken. Moslimvrouwen zijn ook bijna altijd verdacht. Kijk wat er allemaal gebeurt met GroenLinks-Kamerlid Kauthar Bouchallikht en D66-Kamerlid Fonda Sahla. Ze worden tot doelwit gemaakt door Geert Wilders.'

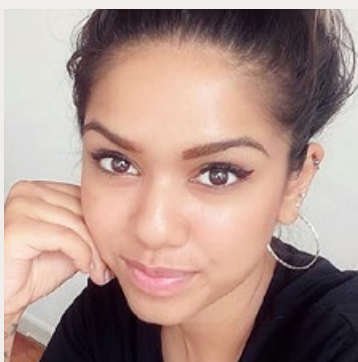
Derrazi van S.P.E.A.K. waarschuwt dat door de 'import van de Iran-discussie' er steeds meer berichten van moslimhaat bij S.P.E.A.K. binnenkomen. 'Van vrouwen met een hoofddoek die in de publieke ruimte dwangmatig benaderd worden', vertelt ze. 'Er wordt letterlijk tegen moslima's gezegd: 'Zou je nu, met die protesten in Iran, niet solidair moeten zijn en je hoofddoek afdoen?' Die suggestie is toch te gek voor woorden?! Het is vreselijk.'

Derrazi vertelt dat de online solidariteitspetitie (zo'n vierduizend handtekeningen) voor de vrouwen in Iran mede door moslims is opgezet en door veel moslims ook is ondertekend. 'Het is ook nooit genoeg.'

**Gefingeerd. Ze is bang voor repercussies voor haar carrière in Nederland.*

Hijab en vrijheid: zijn Nederland en Iran Dit vindt ons panel

In Iran gaan vrouwen de straat op om zich te onttrekken aan hoofddoekdwang door de staat. Intussen grijpen sommige Nederlanders de situatie aan om ons te herinneren aan de emancipatiestrijd van moslima's in Nederland. Ook moslima's komen op voor hun keuzevrijheid, zeggen zij, maar dan om de hijab juist wél te kunnen dragen en niet gediscrimineerd te worden. Anderen zeggen iets anders: Iran zou ons eraan herinneren dat de hijab zelf een symbool van dwang is. Wij vroegen ons panel: is de situatie van vrouwen in Nederland en in Iran wel te vergelijken?

Anushka Soekhradj (29), sociaal werker

'Die vergelijking tussen Iran en Nederland die sommige moslims trekken, dat is appels met peren vergelijken. Hier is geen hoofddoekverbod. Gelukkig maar. En het boerkaverbod? Dat vind ik echt andere koek. Bij een boerka kun je iemands gezicht niet zien. Dat gaat heel ver.

'Hier in Nederland hebben veel moslima's het gevoel dat ze zichzelf moeten verdedigen als ze een hoofddoek dragen. Ze zien de hoofddoek als een recht, een vrijheid waarvoor ze op willen komen. Ik vind dat vrouwen zelf moeten kunnen beslissen of ze een hoofddoek willen dragen of niet. Het is daarom ook een slechte zaak als vrouwen geen baan kunnen krijgen omdat ze een hoofddoek dragen.

'Ik ken veel moslimvrouwen die trots zijn omdat ze een hoofddoek

'Dit is appels met peren vergelijken'

dragen. Zij hebben er bewust voor gekozen. Maar zijn ook vrouwen die vroeger altijd de hoofddoek droegen, maar daarna opeens niet meer. Zij maken een andere keuze.

'Wat we vaak vergeten is dat een hoofddoek meer is dan alleen een symbool om te laten zien dat je moslim bent. Het is namelijk ook een schild tegen erotische bijziendheid, om erogene zones te bedekken. Als een vrouw beslist om een hoofddoek te dragen doet ze dat ook om zichzelf te beschermen tegen mannen. Is dat vrijheid? Of is het iets anders? Ook biedt de hoofddoek onvoldoende bescherming tegen mannelijke lust. Soms zorgt dat juist voor meer lust, de hijabi als een fetisj, als een verboden vrucht.' ●

Ibrahim Özgül (38), finance- en project professional

Dee vergelijking tussen verschillende vormen van hoofddoekdwang mag je zeker trekken. Iran is nu *hot*, maar laten we die andere vorm van hoofddoekdwang niet vergeten. Bijvoorbeeld de discriminatie van moslima's met hoofddoek. Dat gebeurt hier ook.

'Natuurlijk is de mate waarin dit gebeurt in Nederland anders dan Iran of India, maar we hebben hier onze 'lieve vriend' Wilders die keihard inhakt op vrouwen met een hoofddoek. En natuurlijk ook zijn gevolg dat het met hem eens is.

'Dit is ronduit haatdragend, maar nog venijniger is de indirecte dwang vanuit de bredere maatschappij die de hoofddoek niet accepteert. Men zegt het niet direct, maar in termen als: 'Maar als je in de rechtszaal staat of als je

bij de politie bent, dan moet je een neutrale uitstraling hebben'. Alsof een witte politieagent, die bijvoorbeeld PVV stemt, per definitie neutraal is. 'Want ze dragen geen hoofddoek', wat een onzinargument.

'Laten we vrouwen nou eens een keer met rust laten. Hoofddoek op of af, beide is prima – zolang het maar niet gedwongen is. De gedwongen hoofddoek is niet goed, en de dwang om de hoofddoek af te doen is ook niet goed. En beide zijn volgens de islam ook niet goed. Daar sluit ik mij helemaal bij aan.' ●

'Hier hebben we onze vriend Wilders'

n Iran vergelijkbaar?

**Leontine Vreeke (46),
salesmanager, wijkraadslid
Katendrecht-Wilhelminapier
Rotterdam, zangeres**

'Het is een lastig onderwerp. De situatie in Iran is natuurlijk heel anders dan hier in Nederland. In Iran staat de hoofddoek niet meer voor de eigen geloofsovertuiging, maar voor de onderdrukking van de vrouw door de man. Er is dus sprake van een andere symboliek. In Iran heb je als vrouw niet de keuze om zonder hoofddoek over straat te gaan. Dat heeft niets meer te maken met de vraag wat je gelooft.

'Misschien bestaat in Nederland ook zoiets als hoofddoekdwang, maar de context hier is heel anders. Hier staat de hoofddoek niet symbool voor onderdrukking, maar het uiting geven aan je geloof. Je mag in Nederland kiezen wat je gelooft, of je een hoofddoek draagt of niet. Dat moeten we ook blijven aanmoedigen, vind

'Vrijheid werkt twee kanten op'

ik. Een vrouw in een boerkini op het strand is een vrouw die participeert. Dat is een goede zaak. Het is een teken van emancipatie dat vrouwen met een islamitische achtergrond ook meedoen aan onze samenleving.

'Helaas is er ook veel moslimhaat in Nederland. Ik ken het verhaal van een witte vrouw uit Vlissingen, die zich bekeerde tot de islam en een hoofddoek ging dragen. Ze werd keihard gediscrimineerd door de Nederlandse seculiere maatschappij en voor 'vieze Turk' uitgemaakt.

'Vrijheid werkt twee kanten op. Je hebt hier de vrijheid om een hoofddoek of een boerkini te dragen, maar ook de vrijheid om dit niet te doen. Het kan altijd beter. Het is dan ook belachelijk dat politieagenten geen hoofddoek mogen dragen. Dat moet gewoon kunnen, vind ik.' ●

**Mostafa Hilali (48), militair,
actief in het maatschappelijk
middenveld**

'Je moet appels niet met peren vergelijken, zegt men altijd. Maar beide zijn wel fruit. Je kunt bijna alles met elkaar vergelijken. De situatie in Iran kan vanuit verschillende perspectieven inderdaad niet één op één worden vergeleken met Nederland. Ongetwijfeld zal het hier in Nederland ook wel voorkomen dat vrouwen vanuit hun familie worden verplicht om een hoofddoek op te doen. Maar er is een groot verschil: in Iran verplicht de staat om de hoofddoek te dragen en handhaaft een officiële zedenpolitie dit. In Nederland is dat allemaal niet het geval. Er volgen hier geen juridische consequenties als je je hoofddoek af doet.

'Toch is de vergelijking wel interessant. Mensen in Iran worden in hun vrijheid beperkt, omdat ze geen hoofddoek op willen. Vrouwen zonder hoofddoek worden uit-

gesloten van de maatschappij, ze mogen het huis niet uit. In Nederland is dat in mindere mate ook het geval bij vrouwen die er juist voor kiezen om een hoofddoek óp te doen. Bij sommige bedrijven en overheden is die inperking van hun keuzevrijheid zelfs geïnstitutionaliseerd.

'Het verschil hier is wel weer dat vrouwen met hoofddoek niet de straat op gaan en dat de staat dat neerslaat. Wij kunnen de inperking van deze keuzevrijheid met democratische middelen bestrijden. En dat gebeurt ook. Met de gang naar de rechter, opiniestukjes en parlementaire vragen. In een dictatuur als Iran is dat allemaal niet mogelijk.

'Waar ik me wel aan irriteer: dat zoveel mannen en vrouwen die nooit een hoofddoek hebben gedragen – en dat waarschijnlijk ook nooit zullen doen – energie steken in de keuzevrijheid van vrouwen die geen hoofddoek op willen, maar niet thuisgeven voor de keuzevrijheid van vrouwen mét een hoofddoek.

'Ik ben niet voor of tegen een hoofddoek. Ik ben voor de keuzevrijheid van mijn zusje Samira die een hoofddoek op heeft en voor de keuzevrijheid van mijn zusje Naima zonder hoofddoek. Klaar. En verder is de vooral de persoon zelf voor mij belangrijk en wat diegene kan betekenen voor deze maatschappij. Niet welke kleding ze wil dragen of niet.' ●

**Dimple Sokartara (29),
communicatieadviseur**

'Het is lastig om Nederland en Iran met elkaar te vergelijken. Cultuur en religie hebben veel invloed op het gedrag van beide maatschappijen en daarmee ook de perceptie op 'vrouwenrechten'. De rechten lijken te worden bepaald door de normen die er heersen.

'In Nederland lijkt je als vrouw wat

vrij in je kledingkeuze. Tegelijkertijd is het niet zo dat je zomaar alles kan dragen. Een hoofddoek wordt nog steeds niet overal getolereerd. Dus ik vraag me af of er wel echt genoten kan worden van vrouwenrechten in Nederland, een land dat zich democratisch en liberaal presenteert.

'Er is zeker verschil, maar uiteindelijk laten beide landen niet elke vorm van vrijheid voor vrouwen toe.' ●

'Beide landen laten niet elke vorm van vrijheid toe'

GERT JAN GELING

Publicist. Kernlid van de denktank Liberales. Onderzoeker aan het Leids Universitair Centrum voor de Studie van Islam en Samenleving dat verbonden is aan de Universiteit Leiden.

Iraanse vrouwen hebben niets aan gelijkhebberige Nederlanders

Hoe kan het toch dat de dappere Iraanse vrouwen in Nederland nauwelijks steun krijgen, maar dat Nederlanders wel met elkaar overhoop liggen over de hoofddoek?

Het is al wekenlang onrustig in Iran. Veel mensen zijn de straat opgegaan na de dood van een jonge Koerdisch-Iraanse vrouw – Masha Amini – die door Irans religieuze zedenpolitie vermoord werd omdat ze haar haar niet goed had bedekt. In Iran treden deze zedeloze zeloten geregeld hard op, met name tegen vrouwen, als mensen zich niet aan de religieuze voorschriften en wetten houden.

Maar het gaat in Iran om veel meer dan om vrouwenonderdrukking alleen. De burgers van Iran worden onderdrukt door een wreed theocratisch regime, dat de vrijheid smooit en de mensenrechten schendt. Politieke tegenstanders belanden in de gevangenis of aan de galg. Iran voert jaarlijks honderden executies uit, alleen in China worden er jaarlijks meer mensen terechtgesteld. In 2009 kwamen de Iraniërs ook in opstand tegen hun theocratische tirannen, maar tevergeefs.

Een van de symbolen van de huidige protestbeweging is het

afdoen van de hoofddoek – tezamen met het afknippen van een lok van het haar om solidariteit te betonen. Iraanse vrouwen gooien massaal hun hoofddoek af om zo te protesteren tegen de onderdrukking door het regime, dat vrouwen immers verplicht om een hoofddoek te dragen.

Hier in Nederland is de hoofddoek ook geregeld onderwerp van discussie. En de Iraanse protesten hebben tot een nieuw hoofdstuk in deze discussie geleid. Op Twitter, op andere social media, in opiniestukken en in columns raken voor- en tegenstanders met elkaar in de clinch over dit stukje stof.

Voorstanders van de hoofddoek – waaronder *Trouw*-columniste Emine Ugur, die zelf een hoofddoek draagt, en *Volkskrant*-columniste Asha ten Broeke – stellen dat de werkelijke strijd om vrijheid gaat. In Iran zijn vrouwen niet vrij om hun hoofddoek af te doen, maar in Nederland is er een boerkaverbod, mogen vrouwen met een hoofddoek niet bij de politie werken en pleiten partijen als de PVV zelfs voor een hoofddoekverbod.

Tegenstanders van de hoofddoek – waaronder Frankrijk-correspondent Kleis Jager van *Trouw* en *Telegraaf*-journalist Wierd Duk – zien de hoofddoek daarentegen

als hét symbool van vrouwenonderdrukking. Moslima's zouden extra solidair met Iraanse vrouwen kunnen zijn, vinden tegenstanders, door dit moment aan te grijpen om de hoofddoek ook hier in Nederland af te werpen.

Er is iets bijzonders aan de hand. Beide partijen staan ideologisch gezien lijnrecht tegenover elkaar, maar tegelijkertijd grijpen beide groepen de tragische gebeurtenissen in Iran aan om hier in Nederland hun grote gelijk te halen.

Sommige hoofddoekdraagsters en andere stemmen uit islamitische hoek maken nu een manke vergelijking tussen de situatie in Iran en die in Nederland. Deze vergelijking is onterecht, want Iran is een theocratische dictatuur en Nederland is een parlementaire democratie. De onvrijheid in Iran is niet te vergelijken met de grote vrijheid die mensen – ook moslims – hier in Nederland hebben.

Daarnaast stellen deze hoofddoekdraagsters dat het dragen van een hoofddoek een vrije keuze is in de islam. Ze gaan voorbij aan het feit dat *hijab* – een term die staat voor meer dan voor de bedekking van het haar alleen – wel degelijk een voorschrift uit de Koran is, met als bedoeling te voorkomen dat vrouwen mannen

in de verleiding brengen. Het is een patriarchaal voorschrift dus, dat in islamitische theocratieën tot wet is verheven en waarmee vrouwen onderdrukt worden. De protesten in Iran tegen de hoofddoekplicht kunnen daarom niet los worden gezien van de islam.

Tegenstanders van de hoofddoek, die Emine Ugur hard hebben aangevallen op social media, gaan voorbij aan het feit dat het de Iraanse demonstranten om veel meer te doen is dan om de hoofddoek alleen. Want Iraniërs gaan de straat op tegen theocratie, tegen mensenrechtenschendingen, tegen het juk van onvrijheid dat de ayatollahs aan het Iraanse volk hebben opgelegd.

Maar deze nuances zijn aan de Nederlanders die elkaar nu in de haren vliegen niet besteed. In plaats van dat ze elkaar vinden in solidariteit met de dappere Iraniërs gaan ze een stammenstrijd met elkaar aan, om te kijken wie het morele gelijk aan zijn of haar zijde heeft.

Het hoeft geen betoog dat Iraanse vrouwen helemaal niets hebben aan deze gelijkhebberige Nederlanders. Maar daar hebben deze zanikende zeloten geen boodschap aan. Ze willen immers alleen hun eigen boodschap horen. ●

**THOMAS
VON DER DUNK**

Publicist.
Cultuurhistoricus.

Waarom gaan zoveel vrouwen zelf mee in hun eigen onderdrukking?

In Turkije streden vrouwen jarenlang voor het recht om een hoofddoek te dragen, in Iran vrouwen nu voor het recht om er géén te dragen. De Iraanse theocraten reageren daarop met aanzienlijk meer staatsterreur dan de Turkse kemalisten indertijd: religieuze fundamentalisten gaan sneller hardhandig te werk dan seculiere fanatici.

De volharding van de Iraanse vrouwen die, ondanks al het geweld, voor hun rechten de straat op blijven gaan, is bewonderenswaardig. Een moeilijk te beantwoorden vraag is evenwel of zij ook de meerderheid vertegenwoordigen – niet alleen de meerderheid van de bevolking als geheel, mannen en vrouwen samen, maar zelfs die van vrouwen apart.

Vermoedelijk wel in Teheran en de andere grote steden, maar ook daarbuiten? Zouden zij bij een eventueel referendum – onder de ayatollahs een hersenspinsel – voor hun standpunt ook de meerderheid van de kiezers achter zich krijgen? Teheran is niet Iran.

Zeker buitenlandse journalisten hebben, omdat zij eerder contacten in steden dan in dorpen hebben, de neiging het conservatisme ten plattelande te onder-

schatten. Niet alleen ginds, ook bij ons.

Parijs is niet Frankrijk. Sinds de gele hesjes weet Macron dat eindelijk ook. Amsterdam is niet Nederland – Caroline van der Plas profiteert daarvan. Londen is niet Engeland – de Brexiteers waren dáár misschien zeer schaars, maar elders bleken zij dat geenszins. New York is niet Amerika: dat was de verrassing van de ‘onmogelijke’ zege van Trump.

En Kabul is niet Afghanistan. Eind vorig jaar refereerde ik hier in mijn column aan de uitslag van een opinieonderzoek onder de Afghaanse bevolking uit 2013: 79 procent bleek voor de doodstraf bij geloofsafvalligheid, 85 procent voor steniging van overspelige vrouwen. Dat betekent: zelfs indien álle mannen daarvóór zouden zijn, dan nog is van alle vrouwen nog meer dan de helft óók voor steniging geporteerd.

Met andere woorden: wat wij thans beschouwen als essentiële vrouwenrechten vindt ter plekke niet eens weerklank bij de meerderheid van de vrouwen zelf. In Iran is een objectieve opiniepeiling vandaag uiteraard volstrekt onmogelijk, maar ook als dat wel zo was, zou ik niet gerust over de uitkomst zijn.

Vrouwenbesnijdenis: nog zo’n

heikel thema. Vanuit het Westen bestreden als een gruwelijke vorm van verminking. In een aantal Afrikaanse landen nog wijdverbreid en dan vaak met een beroep op het geloof gelegitimeerd. Tot de felste voorstanders behoren vaak vrouwen die het zelf ooit hebben moeten ondergaan. De sociale druk, met het oog op reputatie en huwbaarheid, op een jongere generatie om aan deze traditie vast te houden, komt vaak van oudere vrouwelijke familieleden.

Al deze traditionele misstanden worden door critici veelal aan oeroude patriarchale machtsstructuren geweten, en menige moderne feminist ziet een hoofddoekplicht als een middel van mannen om vrouwen onder de duim te houden. De vrouw mag niet zelf over haar lichaam beschikken, dat is ‘eigendom’ van de patriarchale samenleving. Dat van die beheersbehoefte zal voor de Iraanse geestelijkheid best opgaan – maar waarom gaan dan zoveel vrouwen zelf mee in hun eigen onderdrukking?

Dat valt breder door te trekken, naar het Westen zelf. In Nederland naar zwartekousenvrouwen, die het nog steeds vanzelfsprekend vinden dat zij binnen ‘hun’ SGP niets te zeggen hebben, en dat die van hen tweederangs-

burgers maken wil. Of neem het exclusief mannelijke priesterschap binnen de Rooms-Katholieke Kerk. Vrouwen die massaal op Donald Trump hebben gestemd, en diens oproep om vrouwen in het kruis te grijpen kennelijk minder onoverkomelijk vonden dan het idee van Hillary Clinton als eerste vrouwelijke president. Zonder massale vrouwelijke steun had Trump geen schijn van kans gehad.

Baas over eigen lichaam – baas in eigen buik: daarbij draaide het vooral om het recht op abortus. Voor de voorstanders een basaal mensenrecht van vrouwen, nu in de VS door het Hoogerechtshof bedreigd. Maar tot de felste tegenstanders behoort tevens de door Trump in dat hof benoemde oerkatholieke Amy Barrett. En de nieuwe premier van Italië, Giorgia Meloni, heeft evenmin veel met abortus op. Ook overigens huldigt zij opvattingen, die door andere vrouwen als uitgesproken vrouwvijandig worden beschouwd.

Rechten die essentiële vrouwenrechten heten: een groot deel van hun eigen seksegenoten heeft er zélf amper boodschap aan. Als zij dat wél zouden hebben, zouden ze in democratische landen staan als een huis. ●

Ruziënd BIJ1: 'Er heerst een verzie

DE BOVENSTE VIER KANDIDATEN OP DE LIJST VAN BIJ1 AMSTERDAM VOOR DE VERKIEZINGEN VAN AFGELOPEN MAART. VAN LINKS NAAR RECHTS: DINAH BONS, JAZIE VELDHIJZEN, CARLA KABAMBA EN NILAB AHMADI (BEELD: BIJ1)

Valt BIJ1 UIT1? In juni stapte BIJ1-voorzitter Jursica Mills op; onlangs deden in Amsterdam het bestuur en raadslid Carla Kabamba hetzelfde. Waarom is het zo'n ruziesfeer bij BIJ1? Jursica Mills en de Amsterdamse oud-voorzitter Jürgen Oliveira doen tegen *de Kanttekening* een boekje open over anti-zwart racisme en een giftige sfeer. 'Er werd een anti-Carla-appgroep opgericht.'

ekte cultuur binnen de partij'

Onlangs stapte het partijbestuur van BIJ1 Amsterdam op. Oud-voorzitter Oliveira vond zijn voorzitterschap een leerzame, maar ook pijnlijke periode. 'Er heerst een verziekte cultuur, waarbij mensen niet op een normale en professionele manier kunnen omgaan met elkaar', vertelt hij. 'Ik ben vanuit de bedrijfswereld gewend om met elkaar in contact te blijven, feedback te geven, ook als je het met elkaar oneens bent. Maar bij BIJ1 willen veel mensen vanuit hun eigen trauma en activisme tegen van alles en nog wat aan schoppen.'

Dat de Amsterdamse raadsleden Carla Kabamba en Nilab Ahmadi elkaar niet lusten en dat er een machtsstrijd was, was al langer bekend. Er is een bemiddelingspoging gedaan na de gemeenteraadsverkiezingen, die voor even heeft gewerkt. Maar nu is de scheuring toch een feit. Kabamba heeft het BIJ1-schip verlaten en haar zetel meegenomen.

Oliveira vertelt dat Kabamba al tijdens de verkiezingen van maart werd tegengewerkt door 'het kamp'-Ahmadi: 'Carla werd verweten dat zij niet de taal sprak die van haar werd verwacht: de taal van het anti-kapitalisme en anti-imperialisme. Maar Carla sprak juist de taal van de belangrijkste doelgroep van BIJ1: gemarginaliseerde groepen. Dit zijn mensen die bezig zijn om te overleven en al een achterstand hebben op de samenleving. Ze willen in begrijpelijke taal worden aangesproken en hebben daarom geen boodschap aan academische analyses over het anti-imperialisme en anti-kapitalisme.'

De onderlinge spanningen liepen al snel over in 'micro-agressies'. 'Tijdens de campagne voor de

'Veel BIJ1-leden zijn zich niet bewust van hun eigen witte privilege'

gemeenteraadsverkiezingen werden door het poster-plakteam niet de posters van Carla opgehangen en flyers van Carla werden weggehaald. Er werd door mensen van het kamp-Nilab een anti-Carla-appgroep opgericht.'

Ook zou Nilab bij een interne partijverkiezing op een frauduleuze manier van plek 13 naar nummer 3 van de Amsterdamse kieslijst zijn gelanceerd, beweert Oliveira. 'Er werd door aanhangers van Nilab dubbel ingelogd, waardoor zij meer stemmen kreeg. Ook was er sprake van fraude bij de ICT-medewerkers, waardoor zij op een hogere plek terecht was gekomen.'

Jazie Veldhuyzen was nummer 1 op de kieslijst van BIJ1 Amsterdam en was na de verkiezingen fractievoorzitter. Maar die liet zich vanwege mentale gezondheidsproblemen al maanden niet op de Stopera zien. Intussen werd nummer 2 Kabamba maar niet als nieuwe fractievoorzitter gekozen, maar vervangend raadslid Dinah Bons onlangs wél. Voor Jursica Mills, die in juni was opgestapt als landelijk voorzitter BIJ1, kwam het als een

verrassing.

Kabamba had alle taken van Veldhuyzen waargenomen, vertelt Mills. Ze snapt dus niet dat Kabamba niet geschikt geacht werd als fractievoorzitter. Ook vindt ze het niet verstandig dat Bons, die tevens landelijk bestuurslid is, 'en dus een controlerende taak heeft', de nieuwe fractievoorzitter is. 'Om een partij staande te houden, is het van belang dat de controlerende en uitvoerende taken niet door dezelfde persoon worden gedaan. Ook zou ik niet weten waar mevrouw Bons dan haar tijd vandaan haalt om twee zware taken naast elkaar uit te voeren.'

Wat de precieze persoonlijke reden is van het conflict tussen Kabamba en Ahmadi? Dat kan Oliveira niet geheel duiden. Hij is er 'wel zeker van' dat racisme een belangrijke rol speelt.

'Het is heel moeilijk om anti-zwart racisme aan te tonen, omdat het om subtiele vormen van uitsluiting gaat', vertelt hij. 'Je ziet dus patronen dat zwarte mensen binnen de partij – dat zijn Carla Kabamba, Jursica Mills, Quinsy Gario en ik – worden buitengeslo-

ten. Carla heeft namelijk nooit de erkenning en de waardering gekregen voor de periode dat zij het fractiewerk van Jazie onverwachts en onvoorbereid moest overnemen. Tijdens deze periode heeft ze heel veel campagnes van BIJ1 uit het vuur gehouden. Zelfs tijdens de campagne van de gemeenteraadsverkiezingen was zij altijd beschikbaar bij de plotselinge afwezigheid van Jazie. Blijkbaar zijn sommige zwarte mensen wel goed genoeg om verantwoordelijke taken gratis te doen, maar je krijgt er niet de erkenning ervoor. Sylvana is een zwarte partijleider, maar door zich niet expliciet tegen afrofobie binnen de partij uit te spreken, heeft zij onvoldoende gedaan om een veilige omgeving voor zwarte leden te waarborgen.'

Racisme, of de beschuldiging van racisme, dat is wel het laatste wat je zou verwachten bij BIJ1. En toch bleek er sprake van subtiel racisme onder leden van BIJ1, aldus Oliveira. 'Het gaat hier niet om mensen die het n-woord gebruiken, of die voor Zwarte Piet zijn. Racisme is een systeem dat heel diep zit in onze samenleving. Veel mensen vertonen daardoor – onbewust – vooroordelen en racistische gedragingen. Veel BIJ1-leden zijn zich niet bewust van hun eigen witte privilege.'

Oliveira legt uit hoe enkele witte medewerkers van de Amsterdamse fractie en vrijwilligers van BIJ1 hem probeerden 'weg te pesten', door te beweren zich onveilig te voelen in zijn aanwezigheid. 'Eén klacht ging over een aspirant-bestuurslid, een Surinaamse vrouw, die ik had gevraagd wat zij lekker vindt om te koken. Onder Surinamers is dat heel normaal, om over eten te praten. Maar mijn vraag werd door bepaalde witte leden weggezet als seksisme. Ook kreeg ik het verwijt dat ik haar naar

het aanrecht zou hebben verwezen.'

Er werden daarna verschillende klachten tegen hem ingediend bij de geschillencommissie, zegt hij, zonder eerst met hem in gesprek te gaan. 'Dit, terwijl dit bestuurslid van kleur juist aangaf dat ze de opmerking helemaal niet als seksistisch had ervaren en dat dit heel normaal is onder Surinamers. Hierop werd gereageerd met de tegenwerping dat er ook plek moest zijn voor het witte perspectief. Maar BIJ1 was juist opgericht om andere perspectieven de ruimte te bieden dan de witte standdaarden.'

De geschillencommissie heeft uiteindelijk alle klachten ongegrond verklaard, vertelt hij, waardoor het landelijk bestuur hier niets mee heeft gedaan. 'Dat heeft toen veel kwaad bloed gezet bij de fractie. Ik werd genegeerd door leden van de fractie. Uiteindelijk hebben we deze situatie eind oktober vorig jaar besproken.' Hier zijn veel 'witte tranen' gelaten, zegt hij. 'Eén van de leden heeft ook excuses aangeboden.'

Zwart en wit

De spanningen tussen 'wit' en 'zwart' in de partij spelen al langer. Vorig jaar was er veel heibel bij BIJ1 over Quinsy Gario, omdat hij 'giftige mannelijkheid' zou uitstralen. Gario is niet de minste. De zwarte activist streed tegen Zwarte Piet en stond bij de verkiezingen van 2021 op nummer 2 van de BIJ1-lijst, na lijsttrekker Sylvana Simons. Uiteindelijk besloot Gario zijn eventuele royement niet af te wachten en zegde zelf zijn partijlidmaatschap op.

De negatieve ervaringen van Gario worden gedeeld door Manju Reijmer, van 2017 tot 2018 bestuurslid Diversiteit in het landelijk bestuur van BIJ1. Hij vertelde *Trouw* dat hij een burn-out heeft overgehouden aan deze tijd, omdat zwarte mensen binnen de partij voortdurend zouden zijn tegengewerkt. Volgens Reijmer heeft BIJ1 eerder zwarte mensen geroyeerd als lid. 'Mensen met ontelbare privileges moeten hun plek kennen', vindt hij.

Jursica Mills was ten tijde van

Gario's royement voorzitter van BIJ1. 'Als partijbestuur hebben we het rapport (over Gario, red.) in handen gehad. Ik kan niet zeggen wat de inhoud van de klachten was, wel kan ik zeggen dat de manier hoe het zich heeft afgespeeld zeer ongelukkig was. Feit blijft dat een aanzienlijk aantal leden zich onveilig heeft gevoeld in zijn aanwezigheid en dat hier een onafhankelijk onderzoek naar is geweest.'

Maar met de kennis van nu heeft ze meer begrip voor Gario. 'Ik begrijp dat als je je begeeft in een onveilige situatie, je dat toxische en onveilige gedrag kan overnemen als verdedigingsmechanisme en dat je dat dan doet besluiten de partij te verlaten. Ik kan ook begrijpen dat je je door de onveilige situ-

'Wanneer geen van je pogingen als voorzitter om hier een verandering in te brengen slaagt, omdat je geen steun hebt van de relevante partijen en onvoldoende personele en financiële middelen tot je beschikking hebt, dan blijven er maar twee keuzes over: óf je blijft in een onveilige situatie de partij vertegenwoordigen, óf je stapt op. Ik koos voor het tweede.'

Haperende organisatie

In juni bekritiseerde het Amsterdamse bestuur de kandidatuur van landelijk fractiemedewerker Rebekka Timmer als de nieuwe landelijke voorzitter van BIJ1. Niet veel later bemoeide het landelijk bestuur, mét Timmer, zich met de interne kwesties in Amsterdam.

'Bepaalde BIJ1'ers krijgen meer ruimte om fouten te maken en te leren dan andere – zwarte – BIJ1'ers'

atie getriggerd voelt, waardoor je gedrag zult tonen waarop je later wellicht niet zo trots bent.'

Mills stapte in juni uit het landelijk bestuur vanwege een 'onveilige' en 'toxische' sfeer. Dat komt door meerdere factoren, legt ze uit. 'Ten eerste dat er een onveilige sfeer heerst binnen de partij, door bijvoorbeeld de vijandige manier hoe mensen elkaar aanspreken bij een meningsverschil. Dat er over mensen wordt gesproken in plaats van mét mensen. En dat bepaalde BIJ1'ers meer ruimte krijgen om fouten te maken en te leren dan anderen (zwarte, BIJ1'ers, red.). Ook viel het me op dat juist de mensen die meer op mij lijken (zwart zijn, red.) aan het kortste eind trekken binnen BIJ1.'

Oliviera: 'Wat er mis ging, is dat de partijtop niet onafhankelijk te werk ging. Het waren mensen als Rebekka Timmer die eigen poppetjes (Dina Bons, red.) op bepaalde posities wilden hebben en daarmee een groot aandeel hadden in het conflict bij Amsterdam. Timmer wilde ook per se partijvoorzitter worden, en ze ging een interne strijd aan met Jursica. Ze heeft wel haar kwaliteiten als leider, maar is voornamelijk bezig met een populariteitsstrijd.'

Mills noemt BIJ1 als organisatie amateuristisch. 'Tijdens de oprichting van de partij had BIJ1 moeten bedenken hoe je ervoor zorgt dat persoonlijke relaties niet zwaar wegen in de besluiten die de partij aangaan. Maar dit is niet

gebeurd. Dit geldt zowel landelijk als lokaal.'

Ook had BIJ1 beter moeten bedenken hoe aantijgingen van racisme door de partijtop en het bestuur worden opgevangen, vertelt Mills. 'Als bepaalde dingen binnen de partij gebeuren en je besluit deze problemen niet te adresseren, dan stem je indirect in met deze problemen. Het is daarom kwalijk dat Simons en Timmer zwegen over de problemen in de partij.' Mills richt zich tot hen: 'Omwille van jouw functie wordt jouw advies wel ten harte genomen en die rol moet je ook te allen tijde pakken.'

Anja Meulenbelt, Gloria Wekker, Glenn Hellberg, Marian Sax en Willem Schinkel hebben als *elders* (ouderen) veel gezag onder BIJ1-leden. Maar ze faalden in hun taak als conflictbemiddelaars, meent Oliveira: 'Ze gingen problemen onder het tapijt vegen en wilden niet dat mensen naar de media stapten. Ze gingen met mensen praten om alles te verzachten. Hierdoor ontstond een giftige cocktail, die nu is geëxplodeerd. Je mag dus concluderen dat de elders hebben gefaald.' Sowieso heeft hij moeite met het concept 'elders': zij plaatsen zich volgens hem boven de rest van de leden.

Oliviera heeft veel respect voor Sylvana, die met weinig financiële middelen een partij opgericht heeft en in de Tweede Kamer is verkozen. Toch vindt hij dat Simons te weinig tegen 'afrofobie' in haar partij gedaan. Ook dat BIJ1 'haar baby' is, vindt hij problematisch.

'Je kunt dan immers niet meer objectief zijn. Hierdoor was Sylvana soms niet kritisch genoeg naar de partijleden die al vanaf het begin bij BIJ1 zaten. Sylvana moet niet vergeten dat er later nieuwe mensen bijgekomen zijn die over meer kwaliteiten beschikken. Als één persoon verschillende petten op heeft – dus leider is, maar ook goed bevriend raakt met bepaalde personen –, dan ontstaat een cultuur waarbij niet meer professioneel gehandeld wordt. Mensen reageren vanuit hun emoties en trauma; daar valt niet mee te werken.'

Mills: 'We leven in tijd waarin we als samenleving verbinding nodig hebben. Veel achtergestelde

groepen hebben niet mee kunnen denken over de inrichting van de samenleving waar ook zij een onderdeel van uitmaken. Daar moeten we met z'n allen verandering in brengen. Het is belangrijk dat er een partij is die zich dáárvoor inzet.'

'De kern is dat BIJ1 zegt voor een gelijkwaardige en rechtvaardige samenleving te staan, terwijl de partij intern zich niet aan deze principes houdt. De mensen die daar formeel of informele macht hebben, die zwijgen daarover. Ik schaam mij over het feit dat er nu berichten in de media verschijnen van nota bene BIJ1-leden die de ervaringen van andere al dan niet ex-leden teniet willen doen. Is dit niet datgene waar BIJ1 zo tegen is?'

Reactie BIJ1

Waarom bemoeide het landelijk bestuur zich met de ruzie in Amsterdam en schoof het Dina Bons als nieuwe fractievoorzitter naar voren? We vroegen het aan het landelijk bestuur zelf.

'De kern: BIJ1 zegt voor een gelijkwaardige en rechtvaardige samenleving te staan, terwijl de partij intern zich niet aan deze principes houdt'

'In Amsterdam ontstond een impasse en dit dreigde in een breuk uit te monden', antwoordt het bestuur. 'Met instemming van alle betrokken partijen is er een meeting georganiseerd om de raadsleden aan tafel te krijgen, onder begeleiding van een onafhankelijke gespreksbegeleider en

en om tot een gezamenlijke beslissing te kunnen komen.'

Inschikkelijker is het partijbestuur tegenover de kritiek van Jurica Mills, dat de partij beter had moeten bedenken hoe aantijgingen van racisme door de partijtop en het bestuur worden opgevangen. Dit heeft het partijbestuur niet

goed gedaan, erkent het bestuur.

'Als nieuw bestuur hebben we daarom gelijk de opdracht op ons genomen om het gesprek hierover aan te gaan. We hebben op 10 en 11 september de eerste bijeenkomsten georganiseerd, waar we met leden dieper zijn ingegaan op de oorzaken van ontstane conflictsituaties. Bij het schrijven van ons bestuursplan (...) zullen wij proberen de aantijgingen concreet te doorgronden en er samen met de leden juiste maatregelen op bedenken.'

Het partijbestuur zegt zich verder niet te herkennen in de beschuldiging van Oliveira, dat landelijk voorzitter Timmer aan vriendjespolitiek doet en haar 'poppetjes' op sleutelposities wil hebben. •

Carla Kabamba wilde niet reageren op vragen van de Kanttekening. Ook Nilab Ahmadi wilde niet reageren, net als Jazie Veldhuyzen, die nog steeds ziek thuis zat.

BIJ1-PARTIJVOORZITTER REBEKA TIMMER (BEELD: YOUTUBE / BIJ1)

HIZIR CENGİZ

Publicist.

Seksisme in de speeltuin

Soms zie ik vrouwen met een zwarte hoofddoek rondjes lopen. Vaak met een donkere vest tot hun enkels en een flesje water in hun hand. Rondom de speeltuin waar ik als kind haast dagelijks kwam, net buiten de Haagse Schilderswijk. In groepjes van drie of vier. Het oogt als snelwandelen, maar het is voor hun doen hardlopen. Ook mijn moeder gaat wel eens met een paar vriendinnen sporten, zoals ze het zelf dan noemt.

In die speeltuin zitten 's zomers de houten banken vol. Aan de ene kant zitten de Turks-Nederlandse moeders die zonnebloempitten openkraken met hun voortanden. Aan de andere kant zitten de Marokkaans-Nederlandse moeders. De meesten hebben thuis al gekookt. De pater familias – als-ie nog onderdeel van het gezin is – en de kinderen kunnen dan bij thuiskomst meteen aan de gedekte tafel plaatsnemen.

Af en toe duikt een moeder even weg om te roken, uit het zicht van de kinderen, achter het huisje van de toezichthouders – allemaal mannen, van diverse pluimage, vaak met een fysiek gebrek. Ik, aanvankelijk opgegroeid met een gewelddadige – en daarna zonder – vader, heb van die toezichthouders geleerd waarover mannen

Spelen en sporten is iets voor jongens, blijkbaar

onderling met elkaar spreken.

Moeders op het pleintje, witte vrouwen die hun viervoeter uitlieten en andere dames die langs de speeltuin liepen: ze waren bij de toezichthouders altijd onderwerp van gesprek. En als er weer 'een kippetje' langsliep, wenkten ze naar elkaar, zodat ze haar op tijd konden aanschouwen.

De vrouwen die rondjes lopen om de speeltuin vielen me vroeger al op. Zo vaak zag ik het namelijk niet, vrouwen die sporten in de buitenruimte. Al leerden medewerkers van een buurthuis, als de kinderen naar school waren gebracht, een handjevol vrouwen fietsen op het voetbalveld. Sommigen waren nieuw in Nederland, anderen woonden hier al een aantal jaar.

Speelplaatsen zijn voor moeders en peuters, maar bovenal voor de tienerjongens. Buiten spelen en sporten is iets voor jongens, blijkbaar.

Voor de meiden was er wel een voetbalcompetitie in een sport-

zaal, waar de jongens buiten de deur werden gehouden door de begeleidster. Bijna iedereen was bang voor haar. Ik neem het haar niet kwalijk, maar die begeleidster ging nooit de stenen voetbalvelden op om ons daar weg te jagen. Achter de gesloten deuren van de zaal hadden de meisjes ademruimte en voelden ze zich veilig.

Sommige mannen, maar ook moeders deinzen er niet voor terug om religie in te zetten. Vrouwen moeten zich bedekken, hun haar niet tonen, geen strakke kleding dragen, niet hun stem verheffen, vanaf hun puberteit geen danslessen meer volgen. Want, zo zeggen ze: 'Het lichaam, de haren en stem van de vrouw werken voor de man erotiserend.'

Het waren door de jaren heen niet alleen een aantal van onze 'eigen' mannen, maar ook die van de gemeente, de jeugdwerkers en zelfs de buurtkerk die de scheve verhouding tussen meisjes en jongens in stand hielden.

Kerkleden, die een paar jaar

lang naar onze speelpleintjes kwamen, voetbalden met de jongens en mannen op het stenen voetbalveld. De vrouwelijke kerkvrijwilligers gingen in gesprek met de moeders en volleybalden met de meisjes op het grasveldje. Aan de rand van de speeltuin. Hiermee werd het rollenpatroon nog maar eens bevestigd.

Sommige vriendinnen vertelden dat ze in bepaalde delen van de buurt niet alleen durven te komen. Dat ze soms zelfs met een sleutel in de hand lopen. De schellen vielen me van de ogen. Door de verhalen van deze vriendinnen zag ik in dat de verhouding tussen mannen en vrouwen scheef is.

Tegelijkertijd is er ook dit verhaal: een collega van mij die juist géén hoofddoek mocht dragen, omdat haar ouders bang waren dat hun dochter minder kansen zou hebben op de arbeidsmarkt en beschimpt zou worden op straat. Want ook zij kennen de verhalen van moslima's die een hoofddoek dragen.

Het besef dat het alledaagse – dat wat je om je heen ziet, de gesprekken die je hoort, de meninkjes en wereld- en mensbeelden die door je bloedvaten stromen – niet klopt, voelt als geweld. Laat staan hoe het moet voelen voor veel van die meisjes en vrouwen uit de buurt, collega's en vriendinnen die het seksisme ervaren. ●

AHLAM BENALI

Schrijver.

BEELD: WIKIMEDIA COMMONS / DMITRI MARKINE

Mijn tante uit Marokko werd als barbaars omschreven

We zijn denk ik allemaal grootgebracht met de Nederlandse kinderliedjes. We lachten, leerden en dansten samen hierop. We kregen persoonlijke aandacht en daar werden wij als kind erg vrolijk van. Het zorgde voor geruststelling en het leerde ons om emoties te uiten. We zongen de liedjes gezamenlijk in een kring op de basisschool en daardoor voelden wij ons verbonden met elkaar. Toch voelde ik mij als kind niet bij alle liedjes op mijn gemak.

Terwijl ik als kind het liedje 'Ik heb een tante uit Marokko en die komt' op school terugdeinzend meezong, worstelde ik met mijn gevoelens en gedachten. Ik voelde mij ineens anders dan de rest van de klas. Ook vroeg ik mij af waarom de juf het lied met overtuiging zong en of zij echt dacht dat mijn tante zo was. Want het lied kwam niet overeen met de werkelijkheid.

Het was vreemd om mijn klasgenoten te zien geloven dat een tante uit Marokko op twee kamelen

Wanneer ik in gezelschap over mijn tante spreek, maakt altijd wel iemand een zwak geintje

naar Nederland komt. Bij haar aankomst in Nederland zou een varken aan het spit worden gebraden. Maar het meest schrijnende vond ik de twee pistolen waarmee tante rondschoot. Waarom werd de tante uit Marokko tijdens het zingen met kinderen zo barbaars omschreven?

Verschillende stigmatiserende en racistische liedjes werden op de basisscholen met de paplepel ingegoten. Iedereen leek dit destijds grappig en normaal te vinden. Niemand dacht na over de gevolgen hiervan. Ik werd regelmatig gekweld met de vraag of mijn tante in Marokko écht twee pistolen had. Ik had haar nog nooit met pistolen gezien. Dit was niet grappig.

Het was pijnlijk dat het liedje meteen aan mij werd gekoppeld. En zoals kinderen door liedjes te

zingen intens plezier ervaren, voelde ik bij deze vraag over mijn tante in Marokko intens verdriet.

Met de wijsheid van vandaag neem ik het de docenten van toen kwalijk dat ik onbewust als kind ook meegedaan heb aan stigmatiserende kinderliedjes. Neem ook 'Hanky Panky Shanghai', waarbij wij lachend onze ogen tot spleetjes maakten. Hoe zullen kinderen met een Chinese achtergrond zich hierbij hebben gevoeld?

'Mijn Tante uit Marokko' is mij blijven achtervolgen. Wanneer ik tegenwoordig in gezelschap over mijn echte tante spreek, is er wel altijd iemand die een zwak geintje wil maken over het kinderliedje.

Nederland zegt voor respect en tolerantie te staan. Maar ik ben diep teleurgesteld dat op scholen

nog steeds stigmatiserende kinderliedjes worden geleerd. En ze zijn ook nog eens te bekijken via YouTube.

Terwijl ik mijn eigen kinderen wil beschermen tegen dit soort liedjes, vertel ik hen graag wie mijn tante daadwerkelijk precies is. Mijn tante in Marokko is een prachtige en bescheiden Riffijnse vrouw. Wanneer ze glimlacht worden haar ogen omringd met rimpels die in alle vrijheid haar donkerbruine ogen laten spreken. Mijn tante werkt dagelijks hard op het platteland. Ze heeft geen kamelen, wel kippen.

Iedere ochtend raapt ze een vers gelegd scharrelei. En ze eet het liefst een halal gebraden scharrelkip. Mijn tante lust geen cola, maar drinkt graag water. Ook is mijn tante heel aardig, zacht en gevoelig. Ze heeft geen pistolen, wel een warm groot hart.

Wanneer zij voor mij de liefdevolle traditionele *Izran* – gedichten – zingt, voel ik mij weer gerustgesteld, verbonden en geliefd. Ik gun alle kinderen in Nederland een tante zoals mijn tante uit Marokko. Hiep hoi! ●

Het ei: een verhaal over adoptie en

Afstandsmoeders, moeders in Nederland die hun kind hebben moeten afstaan ter adoptie, krijgen geen schadevergoeding van de overheid, zo oordeelde de rechtbank eerder dit jaar. De dwang tot adoptie kwam niet van de Kinderbescherming, maar vanuit de eigen omgeving. Ondertussen voert het ministerie van Justitie en Veiligheid een tweede onderzoek uit naar precies die kwestie: wel of geen staatsdwang? Een eerste onderzoek werd afgebroken na klachten over vooringenomenheid en privacyschending. Als de staat inderdaad de fout in blijkt te gegaan, wil het kabinet procedures voorkomen door te schikken. Samen met zijn afstandsmoeder Mieke ging journalist Marco de Vries naar het decor van zijn eigen adoptie en schreef daarover dit persoonlijke verhaal.

BABYFOTO MARCO DE VRIES (1966)

● MARCO DE VRIES

Ik heb twee moeders. Welke is de echte? De ene, Jantina, gelooft dat alles van boven wordt bestuurd. De andere, Mieke, stuurt liever zelf. Ze kan niet overweg met navigatiesystemen, heeft doorgaans een wegenkaart uitgekapt op de bijrijdersstoel waar ik nu zit. Deze trip was mijn idee, maar zij zei gelijk ja, raakt er onderweg niet over uitgekletst en mist daardoor de juiste afslag.

Dan nemen we maar de volgende en rijden om. Haar bestelbus dendert over de binnenwegen

van de Veluwe. De weilandjes geel en drassig in de novemberzon, de bossen kaal en verbeterd. Ik ben hier opgegroeid, zij is er vreemd. Ik zoek alsnog het adres op mijn telefoon. Over zes kilometer linksaf, zegt Google. Bestemming bereikt.

Henk en Ineke blijken pal achter mijn oude basisschool te wonen. Zou ik ze in die tijd ooit hebben gezien? Misschien heb ik wel gevoetbald met een van hun vele kinderen. Ze zijn iets ouder dan Mieke, maar net zo vitaal. Ineke draagt haar lange, witte haar in twee staartjes. Ze leunt achter-

over in haar grote stoel en kijkt me vorsend aan.

Ik vertel over mijzelf. Hoe het verder ging. Toch nog redelijk terecht gekomen. Dat ik hen graag eens wilde ontmoeten. Mijn stem wordt soms schor als het daarover gaat. Een ei gevuld met slijm en snot, dat oprispt bij moeilijke vragen. *Maar dat zijn toch niet je échte ouders? Maar waar kom je dan écht vandaan?* Nou, van hier dus kennelijk. Bij deze mensen ben ik uitgebroed. En verwachten ze nu een bedankje? Nee, die indruk krijg ik niet.

Het is zondag en er waait meer

visite aan. Een pleegzoon van in de dertig, een dochter van in de veertig, twee studerende kleinkinderen. 'Maar het begon allemaal met die meisjes', zegt Ineke, "gefallen meisjes' noemden ze die toen nog.'

'De bekrompenheid was hardnekkig', reageert Mieke naast me op de bank, 'ook al was alles aan het verschuiven.' Zij en Ineke zouden zussen kunnen zijn, oude meisjes met kapsels en de bakelieten mentaliteit van midden jaren zestig. Samen de schouders eronder. Kusje erop en doorpakken. Mieke heeft vaker verteld over haar zwangerschap, maar dat leek

geluk met twee moeders

nooit over mij te gaan. Daarom zijn we hier. Om er mijn verhaal van te maken. Of, nog beter, ons verhaal.

Mieke laat Henk foto's zien van haar man Achmed. Die had destijds als student uit Afrika een beurs gekregen van de Europese Gemeenschap. Hij deed een cursus Nederlands aan de Volkshogeschool in het Noord-Hollandse Bergen. Miekės moeder zat in het schoolbestuur en was ook wethouder van het Noord-Hollandse dorp. Haar vader was secretaris van de Dietsche Bond. Vanuit de Groot-Nederlandse gedachte onderhield hij nauwe banden met taalgenoten in Vlaanderen en Zuid-Afrika. Tijdens een reis naar de Kaap was hij overtuigd geraakt van de ideologie van de apartheid. Prima dat die Hottentotten zich in hun eigen tempo ontwikkelden en dat zijn tienerdochter ze hielp met Nederlandse les. Maar toen Mieke zwanger raakte, was het huis te klein.

Inmiddels waren zij en Achmed in Amsterdam beland. Achmed studeerde economie en Mieke begon aan de sociale academie. Ze bleven elkaar zien en de relatie was met hen mee gegroeid. Toen Mieke achter het ongelukje kwam, was ze al maanden zwanger. Haar vader eiste dat ze de verkering verbrak. Haar moeder vreesde voor haar positie als notabele als het dorp erachter zou komen. Achmeds familie in Somalië zou het ook niet accepteren, een bastaardkind bij een niet-moslimvrouw.

'We hebben nog overwogen snel te trouwen', vertelt Mieke, 'een zogenaamd moetje. Maar dan zou Achmed zijn studiebeurs en verblijfsvergunning kwijtraken. Dat was geen optie. En ik wilde mijn studie niet afbreken om het kind in mijn eentje op te voeden.'

Het was de lente van 1966. Onder haar truitje tekende het ei zich al af. Abortus was nog verboden, maar adoptie was sinds een paar jaar wel bij wet geregeld. Ik zou in het geheim uitgedragen worden, niet bij haar ouders en ook niet bij haar hospita. Via maat-

Mieke had mij kunnen houden. Maar had een meisje van negentien in die tijd een andere keuze, zonder steun van familie of overheid?

schappelijk werk dook ze onder bij een gastgezin in Harderwijk. 'Ik was zelf moeder en wilde daarnaast wat nuttigs doen', vertelt Ineke, 'we hebben die jaren heel veel ongewenst zwangere meisjes in huis gehad.'

'Je zat maar boven op je kamer te studeren', weet Henk nog, 'je wilde geen tentamens missen. Het was een warme zomer, maar jij werkte door.'

Mieke stopt de fotoplakboeken weer in haar tas. 'Misschien dat een of twee vriendinnen op de hoogte waren en op bezoek kwamen. Maar een beetje eenzaam was het wel.'

Ondertussen zette Provo dat jaar Amsterdam op stelten, verstoorden rookbommen het huwelijk van Beatrix en Claus en landden raketten op de maan. De babyboomers werden volwassen en alles zou veranderen, alsof de wereld in een paar jaar tijd van zwart-wit naar kleur ging.

'Ik studeerde voor opbouw-werk', zegt Mieke, 'maar nu voelde ik me zelf een probleemgeval. Het condoom was gescheurd, en ik zat met de gebakken peren. Ook hoogzwanger kreeg ik nog geen moedergevoelens. Adoptie leek me het beste voor het kind.'

Ze heeft haar verhaal ook verteld aan de commissie die onderzoek deed naar Nederlandse afstandsmoeders. Duizenden alleenstaande zwangere vrouwen voelden zich in die tijd onder druk gezet door de kerk of door hulpver-

leners: ze moesten en zouden hun kind afstaan.

'In mijn geval was er geen dwang', vindt Mieke, 'het was op dat moment mijn eigen keuze.' Ook Henk en Ineke hebben nooit iets van overheidsdwang gemerkt. 'De meisjes deden het meestal voor hun ouders', vertelt Ineke, 'om een schandaal te voorkomen. Ik herinner me een tienermeisje dat het eigenlijk vreselijk vond. Na de bevalling bleek dat haar moeder het kind ook liever wilde houden. 'Vertelt u dat aan uw dochter', zei ik, 'want zij denkt dat u wilt dat zij het afstaat.' Toen is de adoptie afgeblazen. Ook met die familie hebben we nog altijd contact.'

We zitten inmiddels met een man of acht aan de lunchtafel. Eten genoeg voor alle gasten, net als toen. Want via Miekės navelstreng hebben Henk en Ineke mij maandenlang gevoed. Had ik liever gehad dat mijn afstandsmoeder hongerig was geweest, kansarm of verslaafd? Dat ik was verwekt tijdens een *one night stand* of een verkrachting? Of weggehaald uit een ontwikkelingsland? Mieke had mij kunnen houden. Maar had een meisje van negentien in die tijd een andere keuze, zonder steun van familie of overheid?

Onlangs heeft Mieke bij het archief haar adoptiedossier opgevraagd. Ik scroll door tientallen pagina's typoscript. 'Op een heldere, gedecideerde wijze zet kliente haar situatie uiteen', rapporteerde Miekės hulpverlener

destijds, 'op verstandelijke basis is er een goed gesprekscontact, maar het is heel moeilijk de gevoelens van mejuffrouw te peilen. Er is weinig te merken van een gevoelsmatige betrokkenheid bij haar situatie.'

Ik herken mijzelf rond die leefftijd. Ook ik was eigenwijs, gedreven, rationeel en soms ook roekeloos. Het is geen slechte instelling, vind ik nog altijd, maar wel wat kortzichtig: dat je per se zelf achter het stuur wil zitten, ook al bepalen omstandigheden de keuzeopties en het verloop van je reis.

Eind augustus was Mieke uitgerkend en in september begon haar nieuwe schooljaar. Op doktersadvies slikte ze wonderolie om de weeën op te wekken. De bevalling kwam op tijd. Ik verliet haar moederschoot bijna terloops, zonder complicaties en zonder afscheid. Zij heeft mij horen huilen maar niet willen zien. 'Ik had mijn bril niet op in bed', legt Mieke uit, 'ik heb je ook niet vast willen houden. Dan zou ik er later misschien spijt van krijgen. Nu bleef je wazig, abstract, zonder gezicht.' Ineke herinnert zich nog het blauwe dekontje waarmee ik na de bevalling snel werd ingepakt en afgevoerd. 'Voor mij was het daarmee klaar', zegt Mieke, 'ik ging er vanuit dat je direct naar een adoptiegezin zou gaan.'

Met de navelstreng was, volgens het beleid uit die tijd, elke band tussen afstandsmoeder en kind verbroken. Na een vonnis van de rechtbank werd ik voor de wet zoon van Berend en Jantina de Vries uit Voorburg. Later verhuisde het gezin met inmiddels vier adoptiekinderen naar Ermelo en ging ik naar school in buurgemeente Harderwijk.

Toen ik zeventien was, keken we met het hele gezin naar een geruchtmakende documentaire op tv. De camera volgde de eerste - inmiddels volwassen - geadopteerden in hun zoektocht naar hun biologische ouders. Ze zochten antwoorden, maar kregen geen mede-

werking van de instanties.

In Bergen keek Mieke naar hetzelfde tv-programma. Door een fout van de instanties was ze toch achter de identiteit van mijn adoptieouders gekomen. Zij en Achmed hadden hun studies afgemaakt, waren alsnog getrouwd en hadden samen nog twee kinderen gekregen. 'Ik heb je ouders toen een brief geschreven. Dat we graag contact wilden, als jij dat ook wilde.'

Jantina schrok van die brief, maar polste wel voorzichtig of ik behoefte had om meer te weten. Maar ik wuifde het weg. Mijn biologische ouders hadden mij weggegeven, dus ik zat ook niet op hen te wachten. Ik had wel wat anders aan mijn hoofd: studeren, toekomstplannen. Zoals Mieke het moederschap voor zich uitschoof, zo schoof ik dat broze ei voor mij uit.

Na mijn studie ging ik werken en kreeg steeds vaker lastige vragen van collega's of op feestjes. *En ben je al op zoek naar je échte ouders? Naar je roots? Spoorloos* was toen al jaren een populaire tranentrekker op tv. Ik was verhuisd naar Amsterdam en meende een enkele keer trekken te herkennen bij wildvreemden. Passanten op straat die

Ik bekijk mijn eerste babyfoto. Hoeveel wensouders op de wachtlijst hebben nee gezegd tegen die beteuterde puppyblik? *We kijken toch even verder. Hebt u ook een andere kleur?*

mijn vader konden zijn, mijn moeder, broer of zus.

Toch wachtte ik tot mijn 34e tot ik me meldde bij het bevolkingsregister van Harderwijk. Met mijn geboorteakte waren Mieke en Achmed in Bergen makkelijk te traceren. Ik schreef een brief, we spraken af en vielen elkaar niet - zoals op tv - snikkend in de armen. Maar het klikte wel en we zijn nu al twintig jaar goede familie.

We nemen afscheid van Henk en Ineke. Ik bedank voor de gastvrijheid vandaag en - zonder het te zeggen - ook voor die van toen. We rijden verder naar Jantina. Zij is mijn echte moeder, beaamt Mieke, want Jantina heeft al die jaren voor

me gemoederd. De twee groeten elkaar hartelijk. Op tafel ligt een ordner met de oude papieren die Jantina heeft bewaard.

Mieke haalt het vaccinatieboekje uit de map. Mijn oorspronkelijke familienaam is weggelakt. 'De Vries' is er boven getypt. 'Dat is toevallig', zegt ze, 'ik zie dat je de eerste prik kreeg van een huisarts in dezelfde Amsterdamse straat waar ik na de bevalling op kamers ging.'

Uit de stukken blijkt dat ik ruim een half jaar in een Amsterdams kindertehuis op adoptie heb moeten wachten. 'Wij hoorden pas een week van tevoren dat we waren uitgekozen', vertelt Jantina, 'we volde-

den aan de voorkeur die de afstandsmoeder had opgegeven. We kregen alleen een pasfoto te zien, maar hoefden niet lang na te denken. Diezelfde week mochten we je ophalen.'

Ik bekijk mijn eerste babyfoto. Hoeveel wensouders op de wachtlijst hebben nee gezegd tegen die beteuterde puppyblik? *We kijken toch even verder. Hebt u ook een andere kleur?* Gelukkig ben ik in een goed gezin terecht gekomen. Gods leiding, vindt Jantina. 'Wij hadden de naam Marco in gedachten, en diezelfde naam had je al gekregen van Mieke. Dat kan toch geen toeval zijn?'

Op de snelweg terug flitst alles weer voorbij, als de lijnen en pijlen die oplichten in het donker. Zo is het dus gegaan. Hier, langs de A28, aan het Veluwemeer, ben ik geboren en getogen. De plekken kende ik al, nu ook de gezichten, personen, motieven en omstandigheden die in ieder geval mijn eerste dagen, maanden en jaren hebben bepaald. Het had anders kunnen lopen, maar zo is het gelopen. Toeval of niet, ik heb geluk gehad. Geluk met twee moeders. Ik ben uitgekomen en de scherven van de schaal vormen samen dit verhaal. ●

ergosana

Medisch Adviesbureau

www.ergosana.nl - i.sevinc@ergosana.nl

**Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs**

**Medische Keuring
Levensverzekering**

**Verzuim &
Re-integratie**

**Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven**

TAYFUN BALCIK

Programmacoördinator
bij The Hague Peace
Projects voor de Armeens-
Koerdische-Turkse
werkgroep. Lid van de
Nieuw Amsterdam Raad
(Pakhuis de Zwijger).

Wat ik tegen mijn moeder zou willen, maar niet kán zeggen

De laatste tijd heb ik wel vaker last van emotionele momenten *in solitude*. Dan pink ik een traantje weg bij een therapeutische aflevering van de HBO-serie *The Sopranos*. Of wanneer ik aan mijn moeder denk, die ik dan net op tien minuten fietsafstand bij mijn vader heb achtergelaten. Het gebeurt dan weer vrijwel nooit als ik naar de Nederlandse haat op Twitter kijk. Kennelijk heb ik daar een schild voor ontwikkeld.

Onlangs gebeurde het weer. Toen ik, wandelend door Geuzenveld, naar de podcast van radiopresentator Mischa Blok (*AVROTROS*) luisterde. Een gesprek met de Turks-Koerdische Nederlander Hızir Cengiz (publicist voor onder meer *de Kanttekening*) over identiteit en diversiteit, maar ook over de gebrekkige communicatie met zijn moeder vanwege taalverschillen. Automatisch dacht ik aan mijn eigen moeder, en al de dingen die ik haar zou willen zeggen, maar dat ik niet de manier, taal of cultuur heb ontwikkeld om dat expliciet te doen.

Mijn moeder en ik spreken allebei namelijk een grove vorm van Turks, die niet veel verder gaat dan *getir* ('halen'), *götür* ('wegbrengen'),

We arriveren al snel bij het einde van ons Turks. Gevoelens, daar gaan we niet eens naartoe

nörüyong ('Wat doe je?'), *neyittirdin* ('Wat heb je gedaan?'). Wanneer het over moeilijke dingen als politiek gaat, arriveren we al snel bij het einde van ons Turks. Het overbrengen van onze gevoelens, daar gaan we niet eens naartoe.

Ik breng die gevoelens wel over met foto's die ik stiekem van haar heb genomen: wanneer ze mijn kleren opvouwt, thee zet of tegenover me zit voor een afspraak bij de huisarts. Die app ik dan later op de dag naar haar, waarop ze me gealarmeerd terugbelt: 'Wanneer heb je die genomen?!' En soms stuur ik, kijkend naar die foto's, ze juist niet, omdat ik weet dat ze

terug gaat bellen, waar ik dan op dat moment geen zin in of tijd voor heb. Dan heb ik blijkbaar alleen tijd om naar haar te kijken en in eenzaamheid van haar te houden.

Mijn moederliefde is bijna altijd impliciet geweest. Naar mijn weten appte ik afgelopen zomer voor het eerst 'Ik houd van je' tegen haar. Net voordat ik met mijn partner van Ankara naar Istanbul opsteeg. Onze communicatie was altijd hard. Ze wou altijd weten waar ik was, wat ik deed en dat ik geld aan haar moest geven – geld dat ik niet had.

Nu ik op mezelf woon en mijn zaakjes op orde lijkt te hebben, zijn

we liever tegen elkaar. Ik bel haar op als ik haar stem wil horen. En bel haar nu wél terug als ik een oproep heb gemist. En daar gebeurt het weer. Ik voel een traantje opwellen.

'Ik haat deze shit' schreeuwde Tony Soprano met uitgepuilde ogen, toen hij emotioneel werd tijdens een therapiesessie. Hij begreep niks van al die opgekropte gevoelens, met paniekaanvallen tot gevolg. Hoe kon hij zo zwak en kwetsbaar zijn, als meedogenloze leider van een maffiagroep? Fascinerende televisie over ons vergankelijke bestaan op deze wereld. Meesterlijk uitgevoerd door James Gandolfini, die helaas al een tijdje niet meer onder ons is.

Ik was nog een student toen ik tegen een medestudent zei dat we 'ons al mentaal moeten voorbereiden op een leven zonder onze ouders', alsof dat überhaupt mogelijk is. Het wordt steeds moeilijker, lees ik wel eens van mensen die hun ouders moeten missen. Ik vrees dat ze gelijk hebben. Ik mis mijn moeder nu al. Uiteindelijk komt de dood voor ons allemaal, maar moge Allah haar nog vele jaren geven.

Seni çok seviyorum, annecigim. Anneler bir melektir. (Ik houd van je, moeder. Moeders zijn engelen.) ●

CHRIS AALBERTS

Journalist en auteur van o.a. 'De puinhopen van rechts'. Doceert Media & Journalistiek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Heeft Wybren van Haga iets geleerd van Forum?

Waar liggen de grenzen van de acceptabele standpunten?

Wanneer is een standpunt onaanvaardbaar? Wat bepaalt dat de ene mening wel kan en de andere niet? Het zijn intrigerende vragen in een tijd dat partijen zich verdringen op de rechterflank. Als je populistisch rechts wilt stemmen, kun je tegenwoordig kiezen uit PVV, FvD, JA21 of BVNL van Wybren van Haga. De grote vraag is: wat is het verschil tussen deze partijen? Omstreden zijn ze allemaal. Is de ene netjes en de andere niet? Of is het één pot nat?

De meeste politici van JA21 zaten eerder bij Forum. Ze hadden meestal een belangrijke reden voor hun vertrek: Baudet greep niet in toen in eigen gelederen antisemitisme bleek voor te komen. Dat ging veel Statenleden en Eerste Kamerleden te ver. Opmerkelijk, want dit was niet de eerste keer dat Baudet uitspraken deed waar veel burgers van moesten overgeven. Daartegenover hadden JA21'ers eerder geen bezwaren tegen 'homeopathische verdunning' en 'een dominant blank Europa'. Waar ligt hun grens?

Bij BVNL zien we hetzelfde.

Deze politici komen ook vaak van Forum. Zij vinden dat de partij een ophefmachine was geworden die niets wil bereiken. Een legitieme reden om weg te lopen, maar ook opmerkelijk. Zij vonden juist dat de antisemitische appjes van de jongerenorganisatie kennelijk geen probleem waren en hadden geen bezwaar toen de FvD-partijleiding niet ingreep. Of beter gezegd: zij negeerden dit vraagstuk totaal en liepen pas later om een andere reden weg. Vinden zij antisemitisme onacceptabel? Overtuigend is anders.

Politici worden in Nederland nooit over deze vraag doorgezaagd: wat vinden zij wel en niet acceptabel? Voor iedereen bij JA21: waarom kan een overduidelijk racistisch statement als 'een dominant blank Europa' wel door de beugel, maar antisemitische appjes niet? De meeste buitenstaanders zouden zeggen dat beide uitspraken problematisch zijn en een reden om weg te lopen. Toch deden JA21'ers dat bij 'een dominant blank Europa' niet, waardoor de indruk ontstaat dat ze pas na de oorlog in het verzet zijn gegaan.

Bij BVNL is dat nog pregnanter. Deze politici willen voortaan een nette variant van Forum zijn, rechts van de VVD. De partij is klassiek liberaal, zegt Van Haga tegen

Vraagje: waarom verkeert BVNL überhaupt in kringen waar men overweegt iemand als Icke een podium te geven?

iedereen die het horen wil. Daar heeft hij ook een mooi verhaaltje bij: niet te veel overheidsbemoeienis, geen hoge belastingen en al helemaal geen vrijheidsbeperkende coronaregels. Prima, maar hoe verhoudt dit zich tot het antisemitisme wat meerdere BVNL'ers bij Forum feitelijk hebben toegestaan?

Vraag dit aan voormalige FvD'ers en ze komen er niet uit. Een interpretatie zou kunnen zijn dat ze zaten te slapen toen ze voor Forum actief waren. Ze hadden

een leider die allerlei onacceptabele dingen zei, maar ze wilden het niet weten en deden er alles aan om er nooit iets over te hoeven zeggen. Maar Baudet ging door en dus werd het steeds warmer onder hun voeten. Nu zijn ze weg, maar nu komt de vraag alsnog op: waarom was dit allemaal voor hen eerder wél acceptabel? Ze hebben het nooit uitgelegd.

Hebben FvD-politici doelbewust weggekeken en hebben ze daar nu spijt van? Of hadden ze al jaren problemen met de koers van de FvD-leider, maar durfden ze er niets van te zeggen? Hoe kijken ze daar nu zelf op terug? En als ze destijds een fout maakten, hoe kunnen we er dan vanuit gaan dat ze vanaf nu wel aan de juiste kant van de streep staan?

Begin november stond op de Dam een mars gepland van Samen voor Nederland. BVNL was een van de ondersteunende organisaties en was er via de eigen eventmanager Michiel Reijnga aan verbonden. Na commotie over het feit dat de beroemde antisemitische complotdenker David Icke er zou spreken, wilde de partij van deze verbintenis af. Vraagje: waarom verkeert BVNL überhaupt in kringen waar men overweegt iemand als Icke een podium te geven? Zou BVNL iets van Forum hebben geleerd? ●

Mensenrechten en het WK in Qatar gebruiken?

DE GELE EN RODE BIERBLIKJES VAN BROUWERIJ POESIAT & KATER OM AANDACHT TE VRAGEN VOOR DE SCHRIJNENDE MENSENRECHTENSITUATIE IN QATAR (BEELD: YOUTUBE)

Het kabinet besloot op de valreep een delegatie te sturen naar het omstreden WK voetbal in Qatar. Het toernooi negeren als statement of juist actief gebruiken om de mensenrechten aan te kaarten? De politiek is verdeeld, maar ook voorvechters van mensenrechten gaan verschillend met die vraag om.

● CHARLOTTE ARNOLDY

Critici hekelen de mensenrechtenschendingen in Qatar. Maar voorstanders stelden dat Nederland wel een overheidsdelegatie moet sturen, omdat ons land alleen op die manier kan 'meepraten en dingen aan de orde [kan] stellen', aldus VVD-Kamerlid Rudmer Heerema.

Landen kijken ook veel naar elkaar. Zo benadrukte Liesje Schreinemacher, minister voor

Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking: 'Als wij nu niet zouden gaan, staan we alleen in de boycot van het WK.'

Intussen neemt internationaal het aantal kleinere boycotts toe naarmate het toernooi dichterbij komt.

Sinds de bekendmaking van Qatar als gastland voor het WK 2022 is er een hoop om te doen. Het land rekruteerde zo'n twee miljoen arbeidsmigranten om in slechts enkele jaren stadions, vliegvelden,

wegen en hotels uit de grond te stampen. In een vorm die Amnesty International 'dwangarbeid' noemt, moesten de arbeidsmigranten in veel gevallen hun paspoort inleveren en waar werk verrichten waarvoor ze niet of nauwelijks betaald werden. Door de onveilige werkomstandigheden raakten veel arbeiders gewond of overleden zelfs. Ook worden de LHBTI-gemeenschap en ex-moslims er zwaar onderdrukt en gecriminaliseerd.

Er zijn in meerdere landen petitie gestart om het WK te verplaatsen naar een ander land, af te gelasten of geen team te sturen naar Qatar, zoals in Duitsland en Denemarken gebeurde. In Nederland lobbyde het actiecomité 'Cancel Qatar' erg actief tegen het WK. Het comité pleit voor een verplaatsing van het WK naar een ander land, omdat het voetbal wordt 'mis-

r: toernooi boycotten of juist

bruikt door een corrupt regime, dat de mensenrechten schendt en vrouwen en LHBTI's discrimineert', zo staat te lezen op de website van het comité.

In een petitie, die door zo'n 20.000 mensen werd ondertekend, riep het comité de KNVB op zich uit te spreken over verplaatsing van het WK. De petitieactie werd ook gesteund door cabaretier Freek de Jonge, die in 1978 al actie voerde tegen het WK in Argentinië vanwege de militaire junta, onder de slogan 'Bloed aan de paal'.

Het duurt nog maar een paar weken voordat het WK in Qatar begint, dus het voetbaltoernooi organiseren in een ander land zit er niet meer in. Maar dit betekent niet dat mensen, bedrijven en clubs allerlei andere acties bedenken om kritiek te leveren.

Zo zijn er boycotacties gefocust op het negeren van het toernooi. In Parijs en veel andere Franse steden zullen de wedstrijden niet op grote schermen in de stad te bekijken zijn. Ook verschillende kroegen in Brussel en omstreken geven aan de wedstrijden niet live uit te willen zenden. *Le Quotidien*, de grootste krant van het Franse overzeese departement Réunion, vlakbij Madagaskar, heeft bekendgemaakt dat ze het WK helemaal niet gaan verslaan.

Ook ontstaan er statements binnen de kaders van het toernooi. Zo gaan de Deense voetballers in effen T-shirts spelen, als 'symbool van rouw' en zullen de aanvoerders van Nederland, België, Duitsland, Engeland, Frankrijk, Wales, Zwitserland en Denemarken een regenboogband dragen.

De situatie wordt ook op andere creatieve manieren aangekaart. Zo heeft Amsterdamse bierbrouwerij Poesiat & Kater bierblikjes gemaakt met een rode en gele kleur, verwijzend naar de strafkaarten (foto). Ze hopen dat mensen die het toernooi thuis kijken met een biertje zo sneller het gesprek over de mis-

'In Qatar of via een andere weg, dat is niet belangrijk – als Nederland zich maar uitspreekt'

standen in Qatar kunnen aangaan en de mensenrechtenschendingen in de Golfstaat niet op de achtergrond zullen raken.

Zinloze of spraakmakende symboliek?

Zijn dit slechts symbolische acties met weinig effect, of kunnen ze bijdragen aan het sturen van een boodschap naar Qatar, de FIFA en overheden wereldwijd? Amnesty Nederland denkt het tweede: 'Al dit soort uitingen dragen bij aan een discussie over het toernooi', zegt woordvoerder Ruud Bosgraaf. 'Amnesty zal niet per se oproepen tot wel of niet kijken of boycotten,

maar alle aandacht is mooi meegenomen.'

Hein Meurs, actievoerder voor Cancel Qatar 2022, belicht de keerzijde van de medaille: 'Alle aandacht die wordt geschonken aan het toernooi en iedereen die ernaar kijkt, zal door Qatar en de FIFA als een bevestiging en een succes worden beschouwd – en ook als zodanig worden aangewend.'

Cancel Qatar roept op om het WK Qatar zoveel mogelijk te negeren, om zo te voorkomen dat in de toekomst nog een keer 'een voetbalfest wordt gevierd op een mas-sagraf'. Maar het comité vindt niet alle acties zinloos: statements van

grote sponsors en mediabedrijven kunnen zeker een grote impact maken als ze de juiste snaar raken, aldus Meurs.

Een motie van SP-kamerlid Jasper van Dijk om geen ministers naar Qatar te sturen is vorig jaar al door de meerderheid van de Twee Kamer aangenomen, maar het kabinet zal deze motie dus niet honoreren.

'Dat heeft natuurlijk alles te maken met de precare situatie in Qatar en rond het WK, maar ook met de huidige energiecrisis', zegt Meurs van Cancel Qatar. 'Qatar is een belangrijke olie- en gasleverancier.'

Ook Amnesty Nederland erkent dat het kabinet voor een lastige afweging stond. Enerzijds zijn ze zich ervan bewust dat er op het gebied van mensenrechten een hoop is misgegaan, anderzijds moesten ze hun politieke en economische belangen afwegen.

Voor Amnesty Nederland maakt het niet zo veel uit of er wel of geen overheidsrepresentatie afreist naar Qatar. Wat volgens hen nu vooral van belang is, is dat Nederland een standpunt inneemt over het compenseren van slachtoffers van de afgelopen jaren door de FIFA.

Amnesty-woordvoerder Bosgraaf: 'Of dat nou in Qatar gebeurt of via een andere weg, is voor ons niet belangrijk – als Nederland zich er maar over uitspreekt.'

Hij benadrukt dat het vooral belangrijk is dat ze niet een minister sturen om 'op een tribune te zitten met een oranje sjaaltje', en ook niet om stille diplomatie achter de schermen uit te oefenen.

'In dit geval werkt dat niet. Het werk van ministers moet kunnen worden gecontroleerd en Nederland moet een statement maken over de compensatie van migrantenarbeiders.' Meurs is uitgesproken: 'Dit WK verdient geen enkele overheidsdelegatie, vanuit welk land dan ook.' ●

'Alles aan aandacht voor het WK zal door Qatar en FIFA als succes worden gezien'

De aantrekkingskracht van Wakanda kunnen zijn'

BEELD: YOUTUBE / TEASER PRO

● EWOUT KLEI

Vanaf 9 november draait *Wakanda Forever* in de bioscopen, een sequel van Marvel-film *Black Panther* (2018). In deze eerste Hollywood-blockbuster met een (bijna) volledig zwarte cast stond Wakanda centraal, een hypermodern koninkrijk in een Afrika dat nooit is gekoloniseerd. Waarom raken zwarte mensen zo betoverd door Wakanda? En wat is de achterliggende filosofie van Wakanda, afrofuturisme, voor een stroming?

Sciencefiction-fan Leontine Vreeke kreeg 'kippenvet' toen ze *Black Panther* vier jaar geleden in de bioscoop zag. 'Finally', dacht ze toen ze de vrijwel zwarte cast aanschouwde. 'Ik werd er echt heel emotioneel van. *Black, black, black*. Dankzij *Black Panther* voelde ik mij empowered.'

De film voelde uniek. 'Wakanda is nooit gekoloniseerd. Wat betekent dit voor een zwarte cultuur? Dat is interessant om over na te denken. En die kostuums, die sierraden, dat háár. Je ziet je eigen cultuur terug op het scherm. De Afrikaanse sieraden in de film zie je ook in de Surinaamse en Ghanese cultuur. *Black Panther* was een feest der herkenning.'

Wakanda: 'Het toont hoe Afrika h d

Met haar dochter gaat ze in november naar *Wakanda Forever*. 'Ik ben heel benieuwd naar dit vervolg. Helaas zonder Chadwick Boseman (de hoofdrolspeler van *Black Panther*, red.), want hij overleed in 2020 aan darmkanker.'

'Als kind was ik al fan van het *Black Panther*-personage op televisie, in de Marvel-tekenfilms', vertelt fantasy-ensciencefiction-schrijver Marc Frans. 'Het was geweldig om hem op het witte doek te zien. *Black Panther* zorgt voor zwarte empowerment. Het is een hele energieke film, met goede filmmuziek ook. Maar de bonus is dat de hoofdpersoon een zwarte Marvel-held is.'

'Wat ik zo mooi vond aan de film, was dat *Black Panther* een heel ander beeld van Afrika toonde', zegt Wendy Carty, docente maatschappijleer aan een VMBO. 'Afrika is niet langer het werelddeel van zielige kinderen met hongerbuikjes, maar een continent waar je trots op bent. Kinderen en tieners krijgen hierdoor zelfvertrouwen. Wakanda laat zien hoe het   k kan. Dat donkere mensen technologische dingen maken. Als je je hele leven lang, van generatie op generatie, hoort dat je een slaaf bent, dat je dom bent, dat je niets kunt, dan geeft dit je veel kracht. Films als *Black Panther*, *Wakanda Forever* en *The Woman King* (een net uitgebrachte film over de Agojie, een volledig vrouwelijke krijgerseenheid die het Afrikaanse koninkrijk Dahomey beschermde, red.) laten een heel ander, veel krachtiger beeld van Afrika zien.'

Ook mensenrechtenjurist Mpanzu Bamenga, een groot filmfan, prijst de 'alternatieve werkelijkheid' die *Black Panther* laat zien. 'Wakanda is rijk aan grondstoffen, maar die worden door de Afrikanen zelf gebruikt. We kennen de geschiedenis dat Europa de grondstoffen uit Afrika haalde, waar de Afrikanen zelf niet van profiteerden. Wakanda laat zien wat Afrika had kunnen zijn. Tegelijkertijd combineert de film de Afrikaanse traditie met moderne technologie, wat zorgt voor een interessante alternatieve werkelijkheid die ons aan het denken zet. Zo kan het ook.'

Bamenga vindt de boodschap van *Black Panther* heel sterk. 'De held en de schurk van het verhaal hebben allebei een groot verlies gekend. Hoe ga je hiermee om? Ga je wraak nemen en blijf je in het negatieve hangen? Of zet je het om in iets positiefs? Een zeer relevante les voor onze tijd.'

'Afrofuturisme is de hoge cultuur van de zwarte cultuur geworden'

Wereld zonder slavernij en discriminatie

Black Panther is het bekendste product van afrofuturisme, een literaire, kunstzinnige en filosofische stroming die vorige eeuw ontstond in de Verenigde Staten. Een vooraanstaande expert op het gebied van afrofuturisme is Reynaldo Anderson, universiteit hoofddocent Afrikologie en Afro-Amerikaanse Studies aan de Temple University in Philadelphia. Anderson is een groot fan van sciencefiction. Vrienden noemen hem voor de grap 'Mr. Anderson' of 'Neo', naar Theo 'Neo' Anderson, de hoofdpersoon van de bekende sciencefiction-serie *The Matrix* die gespeeld werd door de witte acteur Keanu Reeves. 'Maar nu doen ze dit niet meer, want tegenwoordig ben ik Dr. Anderson', grapt hij.

Afrofuturisme wordt door Anderson omschreven als een 'transnationale wereldbeschouwing, een raamwerk hoe Afrikaanse mensen zichzelf zien, in tijd en ruimte, en hen agency geeft: de vrijheid om te handelen.' Afro-

futurisme is niet gericht op Europa, op Europese concepten, ideeën en filosofieën, maar op Afrika. 'Dat beïnvloedt onze kunst, onze strips. Afrofuturisme helpt ons te ontdekken hoe wij in de wereld zijn.'

De term 'afrofuturisme' is in 1993 gemunt door de witte schrijver en cultuurcriticus Mark Dery in zijn essay 'Black to the future', waarin hij schreef over zwarte sciencefiction-auteurs Samuel R. Delany, Greg Tate en Tricia Rose. Maar zwarte speculatieve fictie is al veel ouder, legt Anderson uit.

'In de negentiende eeuw waren zwarte auteurs hier al mee bezig. Ze droomden over een wereld zonder slavernij, zonder raciale discriminatie. Europese sciencefiction-literatuur was een antwoord op industrialisatie en nihilisme; zwarte sciencefiction daarentegen was een antwoord op racisme, op witte suprematie, en heeft dus een hele andere bron. Voor tot slaaf gemaakte Afro-Amerikanen was nadenken over vrijheid en revolutie al sciencefiction. Een eigen land voor zwarte mensen, waarover de zwarte predikant Sutton E. Griggs in 1899 schreef in zijn roman *Imperium in Imperio* ('Rijk binnen een Rijk', red.), was al helemaal te gek.'

Voordat *Black Panther* in de bioscopen draaide, bestond afrofuturisme in de muziek en in de literatuur, legt Anderson uit. Het gaat om 'cosmic jazz'-artiesten Pharoah Sanders en Sun Ra, die in de iconografie op hun albums naar het Oude Egypte verwezen. 'Ze kwamen met een alternatief discours, dat hun kunst en muziek beïnvloedde. Dit doorkruiste jazz en de tijd van de ruimtevaart. Tegelijkertijd kwam in deze tijd de televisie op, en kreeg de Afro-Amerikaanse cultuur een enorme impuls. Dit kwam allemaal samen in de zogenoemde *Urban North* (de stedelijke gebieden in het noorden van de Verenigde Staten, red.) waar zwarte sciencefiction-schrijvers hun werken publiceerden.'

Als voorbeelden van afrofuturistische literatuur noemt Anderson de roman *The Man who cried I am* (1967) van Johnny Williams, over een geheim plan van de CIA om zwarte mensen uit te roeien; *Nova* (1968) van Samuel R. Delany, over een multiculturele, multiraciale samenleving in de verre toekomst; en *Kindred* (1979), een roman over slavernij en tijdreizen van Octavia Butler, de belangrijkste vrouwelijke afrofuturistische schrijver.

Vanaf begin jaren negentig houden ook wetenschappers zich bezig met het fenomeen

afrofuturisme. Anderson vertelt dat hij als *geek* altijd al geïnteresseerd was in afrofuturisme, waaronder de boeken van Delany, maar tijdens het herschrijven van zijn proefschrift over de Amerikaanse *Black Panther*-partij raakte hij ook als wetenschapper geïnteresseerd in het fenomeen.

‘Vergelijk afrofuturisme met hiphop. Dat begon ook in de VS, maar we kennen nu ook Franstalige en Nederlandse hiphop’

‘En toen kwamen de financiële crisis van 2008 en president Barack Obama’, vertelt Anderson. ‘Hij was de eerste zwarte president, maar zijn beleid viel tegen. Het kwam niet tot echte verandering. Het was daarom noodzakelijk om na te denken over een filosofisch alternatief voor het liberalisme dat de Democraten voorstaan, afrofuturisme als kritiek op de Amerikaanse democratie.’

Afrofuturisme werd dus veel meer dan een kunststijl en sciencefictionliteratuur: het werd begin deze eeuw een filosofie voor Afro-Amerikaanse mensen, om op een eigen, Afrikaanse manier de wereld te beschouwen. In 2012 organiseerde Anderson met anderen een conferentie over afrofuturisme, die was gesponsord door UNESCO. Daarna volgden andere conferenties, en Andersons boek *Afrofuturism 2.0*. Anderson: ‘In dit boek kijk ik naar geschiedenis, naar kunst, naar wetenschap, naar alles. Afrofuturisme 2.0 is geschiedfilosofie. We willen op een andere manier naar het verleden en de toekomst kijken.’

Samen met geestverwanten richtte Anderson in 2015 de Black Speculative Arts Movement op, die ideeën en concepten van het afrofuturisme promoot, waaronder in de wetenschap en in de technologie, en streeft naar een inclusie-

‘SERENGETI CYBORG’, EEN WERK VAN AFROFUTURISTISCHE KUNST VAN DE IN ADDIS ABEBA GEVESTIGDE DIGITALE KUNSTENAAR FANUEL LEUL (2020)
(BEELD: WIKIMEDIA COMMONS / SOLEN FEYISSA)

vere toekomst. ‘Africanfuturisme is de hoge cultuur van de zwarte cultuur geworden’, zegt Anderson trots.

Maar ondanks alle kritiek op Eurocentrisme en witte suprematie is afrofuturisme niet anti-Europees, benadrukt de wetenschapper. ‘Wel willen we een eigen wereldbeschouwing ontwikkelen, die onafhankelijk is, los staat van Europa.’

De westerse filosofie is volgens Anderson gebaseerd op het Oude Griekenland, op Plato en Aristoteles, op de rede. Afrofuturisme daarentegen laat zich onder meer inspireren door het Oude Egypte, en op het Egyptische filosofische principe van *Maat*, dat je naar eer en geweten handelt in zaken die familie, de gemeenschap, de natie, het milieu en de goden aangaan.

‘De negentiende-eeuwse Duitse filosoof Johann Gottfried von Herder, die het begrip nationalisme ontwikkelde, keek heel erg naar

de Duitse context. Daar hebben wij Afrikanen weinig aan. In Afrika leven mensen in stammenverband. Wat ik wél interessant vind: vanuit Afrikaanse concepten nadenken over hoe de wereld er over driehonderd jaar uitziet. Denk daarbij ook aan een kolonie op Jupiter die dan wordt gesticht door Zuid-Afrika of Nigeria.’

Afrofuturisme is geen escapisme naar een mythische gouden eeuw, maar is juist optimistisch, benadrukt Anderson. ‘Africanfuturisme is de verwerping van afropessimisme, de overtuiging dat alles slecht gaat en wij Afrikanen altijd in de ellende blijven zitten. Het biedt een hoopgevend perspectief. Afrofuturisme is een utopisch toekomstbeeld, maar het is geen vlucht van de werkelijkheid. Je kunt het vergelijken met Vrijstad Christiania in Kopenhagen. Deze zelfverklaarde semionafhankelijke enclave in de Deense hoofdstad is een utopische gemeenschap, maar ook een alternatieve gemeenschap.

De bewoners van deze stad ontvluchten de wereld niet.'

Inmiddels is afrofuturisme een wereldwijd verschijnsel geworden. De Franstalige, Portugeestalige en Spaanstalige wereld kennen hun eigen varianten van het afrofuturisme, en ook in Nederland timmeren schrijvers, kunstenaars en creators aan de weg.

Anderson: 'Vergelijk afrofuturisme met hiphop. Dat begon ook in de Verenigde Staten, maar we kennen nu ook Franstalige en Nederlandse hiphop. 25 jaar geleden werd hiphop nog niet bestudeerd aan universiteiten, nu wel. Er zijn nu meer dan honderd Black Studies-programma's aan Amerikaanse universiteiten. Afrofuturisme wordt straks een belangrijke afstudeerrichting. Er worden nu al proefschriften over geschreven, afrofuturisme wordt gebruikt in muziek en literatuur, in blockchain-technologie, enzovoort. Afrofuturisme is de toekomst.'

Afrofuturisme in Nederland

Hoe zit het met afrofuturisme in Nederland? Dé grote initiator van deze esthetische, literaire en filosofische beweging is schrijver en cultureel ondernemer Gerald Vreden. Niet zo lang geleden richtte hij samen met zijn broer Steven First Noble op, een Afro-Caribisch instituut voor kunst en cultuur, waarin ook plek is voor afrofuturisme.

'Er is nu een groep zwarte schrijvers en kunstenaars in Nederland die zich bezighouden met afrofuturisme. Zij zijn echter nog niet georganiseerd', vertelt Vreden. 'Maar afrofuturisme gaat mainstream worden.'

Andersons slaat met zijn vergelijking tussen afrofuturisme en hiphop de spijker op de kop, vindt Vrede. 'Kijk, ik was dansleraar, maar ik kon nergens aan de bak komen omdat mijn dansstijl, hiphop dus, toentertijd met agressieve mannen werd geassocieerd. Vervolgens maakte Run DMC hiphop mainstream met de hit *'It's Like That'*. En nu wordt hiphop als dansstijl geaccepteerd. Dat gaat straks ook gebeuren met afrofuturisme. Zwarte artiesten gaan dit mainstream maken.'

Fantasy- en sciencefiction-schrijver Marc Frans is een van de nieuwe zwarte creatievelingen. 'Ik richt mij vooral op fantasy, maar de grens tussen beide genres is soms niet zo scherp. Wakanda is sciencefiction én fantasy.' Ziet Frans zichzelf ook als een schrijver van 'afrofantasy'? 'Dat woord ben ik zelf nog niet tegengekomen', antwoordt hij, 'maar er zijn meerdere zwarte fantasyschrijvers zoals ik, en er zijn digitale communities voor zwarte sciencefiction- en fantasy-auteurs.'

Een kort verhaal van Frans is gepubliceerd in het Canadese blad *Elegant Literature*, een ander verhaal wacht nog op goedkeuring door een ander blad. Zijn grote inspiratie is Evan

'A Afrofuturisme geeft mensen hoop, trots, energie, een ander perspectief. En het is commercieel lonend'

Winter, een Afro-Canadese schrijver wiens boek *The rage of dragons* in 2019 in de prijzen gevallen. 'Ik begon in 2019 met schrijven, toen Winters boek verscheen. Ik heb dat helemaal kapot geanalyseerd om het schrijverschap goed onder de knie te krijgen.'

A frofuturisme inspireert niet alleen zwarte kunstenaars, schrijvers en filosofen, maar ook nieuwe futuristen.

Afrofuturisme moet onderscheiden worden van *Africanfuturism* (Afrikafuturisme) – een begrip uit 2019 gemunt door de Nigeriaans-Amerikaanse schrijfster Nnedi Okorafor – dat exclusief gericht is op het Afrikaanse continent. Denk bijvoorbeeld aan de Nigeriaanse sciencefiction-film *Ratnik* uit 2020, of Okorafors roman *Who fears death* uit 2010.

Eerder dit jaar organiseerde Mipsterz, een internationaal collectief van progressieve moslimkunstenaars, de tentoonstelling *Muslim Futurism*. Geïnspireerd door het afrofuturisme wilden moslimkunstenaars 'een bredere moslimtoekomst' verbeelden, 'vrij van de onderdrukking van vandaag, zich afspelend in een utopische toekomst van onze gezamenlijke schepping'. Moslimfuturisten ijveren voor gelijke rechten voor homo's en transgenders en zijn tegen 'westers imperi-

Frans maakt gebruik van tradities en volksverhalen uit Suriname, zoals bijvoorbeeld de Winti-verhalen uit de Afro-Surinaamse mythologie. 'Zo heb ik een short story geschreven over iemand die een hart heeft gekregen van een winti-geest.' Maar hij kijkt breder dan Afrika, vertelt Frans.

'Ik wil in mijn verhalen juist verschillende fantasy-tradities bij elkaar brengen. Weerwolven uit de Europese traditie, djinns uit de Midden-Oosterse traditie en *lamia's* (ook wel bekend als *mami wata's*, red.) uit Afrika. Zij zijn half vrouw, half slang en verscheuren mannen, net als de sirenen uit de Europese mythologie. Ook zijn de karakters in mijn verhalen zeer divers.'

Gerald Vreden legt nu ook de laatste hand aan een boek: *His story of the world, l'histoire du monde*. Daarin vertelt hij de wereldgeschiedenis vanuit Afrikaans en Caribisch perspectief.

'De film *Black Panther* is een inspirerend verhaal, maar wel een fantasieverhaal. We moeten de echte verhalen en mythes uit Afrika en de Caribische wereld optekenen. Ook moeten we uit de slachtofferrol kruipen en voorbij de slavernij kijken. Afrofuturisme geeft mensen hoop, trots, energie, een ander perspectief. En het is commercieel lonend: *Black Panther* heeft miljoenen gemaakt. En dat komt omdat deze film een ander verhaal vertelt, ons verhaal. We moeten de mainstream niet nadoen, maar ervoor zorgen dat wij de mainstream worden. Alleen zo kunnen we de wereld herscheppen.' ●

alisme' en de Israëliëse nederzettingenpolitiek.

Indigenous futurism (inheems futurisme) richt zich op de inheemse volkeren uit Noord- en Zuid-Amerika, Australië, Nieuw-Zeeland en andere gebieden. Over dit fenomeen schreef Grace Dillon het boek *Walking the clouds: An anthology of indigenous science fiction* (2012).

Het begrip *chicanafuturism* (chicanefuturisme) is er ook nog. Dat is in 2004 bedacht door wetenschapper Catherine S. Ramirez. Het is een samentrekking van 'chicana', een vrouw of meisje van Mexicaanse afkomst, en futurisme. Chicanefuturisme onderzoekt het gebruik van sciencefiction en fantasierijke cultuurvormen om onderdrukkende systemen voor Mexicaanse vrouwen (in de Verenigde Staten) te bekritisseren en alternatieve toekomst te verkennen. Chicanafuturisme is geworteld in Chicanafeminisme, een feminisme dat gericht is op Mexicaanse vrouwen, en is beïnvloed door het afrofuturisme, vooral door schrijfster Octavia Butler.

Sinan Can vanuit de Europese ban voor ons'

BEELD: BNNVARA

● TAYFUN BALCIK

Onlangs nam documentairemaker Sinan Can ons in de serie *Breuklijnen* (BNNVARA) mee door de beruchte migrantenwijken in Parijs, Londen, Stockholm en Brussel. Allemaal plekken waar weinig tot geen vertrouwen meer is in de overheid en armoede en criminaliteit veel slachtoffers maken. Wij zagen de documentaire en praatten na met Can. 'Zelfs in de getto's van Turkije heb ik het niet zo slecht getroffen als in Parijs.'

Waarom Parijs, Londen, Stockholm en Brussel? Waarom niet Berlijn of een andere wijk, bijvoorbeeld Geuzenveld in Amsterdam?

'Dat is heel simpel. De plekken die wij hebben bezocht in Parijs (voorstad Saint-Denis, red.), Oost-Lon-

'De overheid heeft het in Parijs helemaal laten gaan. Echt, alsof ze er geen flikker om geven'

den (Tower Hamletts, red.), Stockholm (Rinkeby, red.) en het Brusselse Molenbeek zijn plekken die heel negatief geframed worden in de media. Nationaal én internationaal. Je kan ook in Geuzenveld of een stad in Duitsland zitten, maar dat kent niemand. Trump heeft nooit over Geuzenveld gesproken, maar wel over Rinkeby in Stockholm. Molenbeek werd 'jihad-hoofdstad' genoemd. En Oost-Londen is berucht om die shariarechtbanken. Dus je zou

kunnen zeggen dat dit, volgens de mediaframing, de ergste wijken van West-Europa zijn. Wat voor ons ook meespeelde: dat in deze wijken veel moslims wonen, aangeslagen zijn geweest of beraamd en dat het om de armste wijken van een stad gaat. We hebben dus niet lukraak plekken uitgekozen. Dit zijn de beruchtste wijken van Europa.'

Het lijkt dat met een beetje inzet Londen, Stockholm en Brussel

wel gered kunnen worden. Maar Parijs niet, met die verkrotting en totale verlatenheid.

'Ja, toen ik daar in Parijs stond, bij de mensen thuis, had ik echt het idee: dit komt niet meer goed. Heel triest. Ook omdat het al meer dan twintig jaar zo is. De overheid heeft het daar helemaal laten gaan. Echt, alsof ze er geen flikker om geven. Ze hebben totaal geen binding met die migrantengroepen daar. Ze zijn in de steek gelaten. Nou, vind je het gek dat de nieuwe Einstein niet uit die banlieues komt? Die pareltjes in de wijken zijn er natuurlijk wel. Maar de randvoorwaarden om ze naar boven te laten drijven, die ontbreken totaal. De omstandigheden in Saint-Denis zijn alleen maar armoede, drugs en criminaliteit. Een mens kan daar eigenlijk niet leven. Zelfs in de getto's van Turkije heb ik het niet zo slecht getroffen als in Parijs. Ik zou mijn serie ook *De Verloren Postcodes van Europa* kunnen noemen. De mensen in deze plekken zijn vergeten en niemand kijkt naar ze om.'

In Tower Hamletts in Londen zou sprake zijn van 'islamisering'. Tegelijkertijd lijkt zo'n parallelle samenleving alleen te kunnen bestaan omdat de Engelse maatschappij segregatie en racisme geaccepteerd heeft. Liever een gescheiden samenleving dan een gelijkwaardige samenleving. Dit gaat in Tower Hamletts ten koste van de rechten van moslimvrouwen.

'Engeland heeft net als Frankrijk een koloniaal verleden, maar is als samenleving toch anders ingericht. In Frankrijk zou in theorie overal de republiek van vrijheid, gelijkheid en broederschap aanwezig moeten zijn. In Engeland niet: hier worden andere rechtsstelsels gedoogd. Zoals de sharia, de islamitische wet. Het Engelse recht heeft zich in Oost-Londen teruggetrokken. De islamisten zijn er de baas met hun shariarechtbanken.

lieus: 'Dit is een waarschuwing

En eerlijk gezegd kan je het ze niet eens kwalijk nemen. Het was zo'n racistische toringbende in de jaren tachtig in Londen, met al die skinheads, dat moslims in die buurten houvast zochten in het geloof. Het was een manier om de gemeenschap te verdedigen en bij elkaar te houden. Als er zo veel externe haat is, dan trek je naar elkaar toe.'

Segregatie is in die omstandigheden te begrijpen. Maar hoe kan Engeland shariarechtbanken accepteren die nadelig zijn voor vrouwen, bijvoorbeeld in het erfrecht?

'De achterliggende oorzaken daarvan komt in de documentaire niet voor, maar in de jaren tachtig is er een deal geweest tussen de Engelse regering en Saoedi-Arabië. Het ging economisch slecht toen met Engeland; het land was feitelijk failliet. De Saoediërs hebben toen met wapendeals de Engelse economie gered, maar wilden er wel wat voor terug. En dat was invloed over de islamitische gemeenschap. Ze hebben voet aan de grond gekregen met de grootste moskee van Europa, de East Londen Mosque. Van hieruit zijn de shariarechtbanken geïnstitutionaliseerd in Londen. De Saoediërs hadden zoveel invloed toen, dat Osama Bin Laden zelfs voor vijf jaar een kantoor had in Londen.'

De islamitische gemeenschap van Londen werd dus overgelaten aan islamitische rechters en imams.

'Ja, en dan heb je het dus laten afweten als staat. Ook omdat er niks tegen racisme werd gedaan. Dan kan je dus een tegenreactie verwachten.'

Heeft de 'witte kant' in dit verhaal ook nog wat verloren?

Het samenleven, wederzijdse interesse en de verrijking van een gemixt leven. Ze leven nu in witte bubbels waar alleen maar op mos-

lims wordt gekankerd. En in de islamitische gemeenschap konden hierdoor progressieve krachten niet sterker worden. Ze zitten vast tussen racisten, die hen sowieso niet in hun land willen hebben, en islamisten die hen onderdrukken in hun eigen wijken.'

Je sprak ook met de omstreken sjeik Haitham al-Haddad in Londen. Toen je hem confronteerde met vrouwenongelijkheid, wees hij naar God, met opgeheven vinger. Alsof die ongelijkheid de wil van Allah is.

'Ja, en het is jammer dat dit niet in de documentaire is te zien, maar die Haddad zag mij, als soefi (een mystieke stroming binnen de islam) niet eens als moslim. Dat was heftig. Ik heb hem daarmee ook geconfronteerd. Als Haddad zelfs bepaalt wie moslim is of niet, dan zit je toch al op de stoel van Allah. Echt ongelofelijk, zulke gasten. Ze krijgen al kippenvel als je Rumi (een islamitische filosoof en dichter van Perzische afkomst uit de dertiende eeuw, red.) zegt. Jammer dat Engeland zulke uitwassen toelaat.'

In Stockholm en Brussel sprak je met de laatste overgebleven witte mannen en vrouw in de wijk. Is de Europese gedachte van vrijheid, gelijkheid en broederschap mislukt? Of kunnen we tevreden zijn als we kijken naar

'Als er nog meer bezuinigd wordt op jeugdwerk, de wijk, dan is dit ons voorland'

echt mislukte samenlevingen in het Midden-Oosten, waar massaal geweld heerst?

'Ja, de situatie van die vrouw in Brussel is ook echt moeilijk, met een dementerende man thuis. Ze zitten klem in een buurt die te snel is veranderd voor hun begrip. Ik begrijp dat het voor haar beangstigend is, ook omdat ze drie keer is beroofd. Molenbeek is ook een plek waar je heel goed kan onderduiken. Er is weinig toezicht. Bijna alle aanslagen van afgelopen jaren in Europa leiden naar Molenbeek. Bij de moordenaars van de Afghaanse leider Ahmed Shah Massoud in 2001 in Afghanistan, bij de aanslagen van Londen, Spanje, Bataclan en *Charlie Hebdo*, bij al deze aanslagen zijn er wel lijntjes met Molenbeek. Dit heeft impact op een buurt. Het is niet gek dat mensen ontevreden zijn. Brussel is ook een hele complexe stad, met twintig burgemeesters en een tig aantal gewesten. Bestuurlijk is het dus ook een potje. Daar kan je de migranten niet de schuld van geven. Maar de onvrede begrijp ik wel.'

In Brussel zijn er ook positieve tegenkrachten. Neem voetbaltrainer Imane en jongerenwerker en IT'er Ibrahim. Ze doen het zelf, tegenover een falende politiek. Hoe duurzaam zijn hun activiteiten? Wat moet er gebeuren om de samenleving

weerbaarder te maken tegen destructieve krachten vanuit de radicale islam en extreemrechts?

'Het is heel mooi dat deze mensen er zijn. Ze geven niet op. Die Somalische buurtmoeders doen wat de politie moet doen. Ze houden de buurt veilig. Voor hun eigen kinderen. 365 dagen. Ze nemen hun verantwoordelijkheid. Zweden is eigenlijk een heel apart land. Ze hebben jarenlang al die migranten geaccepteerd, maar totaal niet geïnvesteerd in samenleven. Ze zijn weggezet in getto's met alleen maar migranten. Hier zijn parallelle samenlevingen ontstaan. En dan klaag je nu dat integratie een probleem is. Het lost zich toch niet vanzelf op?'

'Je moet elkaar leren kennen als samenleving. Maar goed, de tegenkrachten geven hoop. Ook die Ibrahim uit Molenbeek. Hij is een bescheiden multimiljonair. Een rolmodel. Hier kunnen jongeren zich aan optrekken. Hij houdt tientallen jongeren van de straat. Hij maakt het verschil. Ook Imane maakt het verschil. Ze helpt kinderen met hun huiswerk. Dit zijn de echte leiders van de samenleving. Niet de falende politici. De staat kijkt niet naar hen om.'

Ik keek ook steeds met het gevoel van: gaat Nederland ook deze kant op? Of hebben wij het toch goed geregeld hier?

'O nee hoor, deze documentaire is ook een waarschuwing voor ons. Als er nog meer bezuinigd wordt op jeugdwerk, de wijk, dan is dit ons voorland. Ik had jaren geleden een documentaire over de Vogelwaardwijk Geitenkamp in Arnhem gerechercheerd voor *Zembla*. Zo iets heb ik, eerlijk waar, niet eerder gezien in Nederland. Het kan heel snel veranderen in wijken, zoals Overvecht in Utrecht. We moeten attent blijven en niet bezuinigen op buurtwerk. En we moeten vooral jongeren en mensen uit die wijken niet opgeven.' ●

Interview.

Deze Afghaanse ex-burgemeester blijft knokken: ‘De wereld kijkt weg’

● EWOUT KLEI

Zarifa Ghafari werd in 2018 op 24-jarige leeftijd de jongste vrouwelijke burgemeester van Afghanistan. Ze overleefde diverse aanslagen, maar de opkomst van de Taliban in 2021, die in het verleden al dreigden haar te doden, werd haar te machtig. ‘Ik wacht hier tot ze mij komen vermoorden’, zei ze na de val van Kabul tegen een Britse tv-zender. Toch kon ze via Pakistan vluchten naar Duitsland, waar ze onder politiebewaking woont. Samen met de Britse journalist Hannah Lucinda Smith schreef ze het boek *Zarifa: De strijd van een vrouw in een mannenwereld*.

U reist voor een NGO nog regelmatig naar Afghanistan om vrouwen daar te helpen. Hoe veilig is dat, als uitgesproken criticus van de Taliban?

‘Allereerst: ik ben niet bang. Veel andere mensen zijn bang voor de Taliban. Maar het kan mij niet schelen wat ze van mij vinden. Ik reis naar Afghanistan omdat het mijn vaderland is, mijn thuis.’

Hoe is het leven in Afghanistan nu, onder de Taliban?

‘Het leven in Afghanistan is moeilijk. Er zijn veel problemen. Hoge prijzen. Armoede. Honger. Vrouwenrechten die worden geschonden. En dan heb je de veiligheidskwestie.’

Is de wereld Afghanistan vergeten?

‘Ik stoor mij aan de dubbele standaard van de wereld. Op 15 augustus 2021 viel Kabul. Je kent de dramatische beelden wel. Van Afghaanse burgers die hun land probeerden te ontvluchten. Er was geen vliegtuig voor hen. Ze klommen op het vliegtuig, en vielen hoog in de lucht naar beneden. Er was nauwelijks solidariteit met Afghanistan. Die is er wel met Oekraïne. De wereld stuurde bussen, om mensen in veiligheid brengen.

‘De Taliban laten in hun daden zien hoe slecht ze zijn, maar de wereld wil dat niet zien’

‘Wat in Afghanistan gebeurde, is de schuld van de internationale gemeenschap – in het bijzonder van de Verenigde Staten en de Europese Unie. Veel meisjes kunnen nu niet meer naar school. De vrouwenrechten worden ernstig geschonden. Vrouwen worden van het internet afgesloten in Kabul. Maar de internationale media zwijgen hierover. Ze berichten wél over Iran, waar een vrouw is omgekomen die geen hijab wilde dragen. De wereld is daarover boos. Waren ze maar boos over alle onrecht in de wereld. Ook het onrecht in Afghanistan.’

Komt dit niet omdat het Westen zich schaamt voor Afghanistan? In Oekraïne zijn de Russen de agressor, terwijl de ellende in Afghanistan deels te wijten is aan het Westen.

‘Het Westen schaamt zich niet. Het Westen is

bezig met machtspolitiek. In de jaren tachtig steunden de VS de moedjahedien die tegen de Sovjet-Unie vochten. En nu is Afghanistan opnieuw het toneel van een machtspeel tussen de VS, Rusland en China, die allemaal invloed in het land willen. Het Westen is niet oprecht begaan met Afghanistan. Amerikaanse militairen liepen niet vooraan in de strijd tegen de Taliban. Dat waren Afghanen, zoals Khatol Mohammadza, de eerste vrouwelijke generaal in het Afghaanse leger.’

U bent geboren in 1994. U heeft dus ook het eerste Talibanregime meegemaakt, dat tot de Amerikaanse invasie van 2001 duurde. Zijn de Taliban nu gematigder geworden?

(Hoongelach.) ‘Waarom denk je dat? Waarom noem je de Taliban ‘gematigd’? Het enige verschil met vroeger is dat de Taliban in de jaren negentig werden geclassificeerd als terroristische groepering en internationaal niet werden erkend. Nu wapperen de Taliban-vlaggen in Doha en in Pakistan. Toen hadden de Taliban geen dollars, nu wel. Toen piekerden de VS er niet over om met de Taliban te onderhandelen, nu zijn de Taliban opeens gesprekspartners waarmee je een deal kunt sluiten. De Taliban laten in hun daden zien hoe slecht, hoe achterlijk en hoe extreem ze zijn. Maar de wereld wil dat niet zien.’

Zijn de Taliban ook niet veranderd van mening als het over vrouwenrechten gaat?

‘Nee. Meisjes kunnen de facto nog steeds niet naar school. Miljoenen Afghanen ontvluchten hun land omdat ze hun kinderen, hun dochters ook, een betere toekomst gunnen.’

Hoe ziet u de Taliban, als gelovig moslim?

‘Ik ben trots op mijn religie, op de islam. Ik studeerde islamitische wetenschappen. Maar mijn religie is iets persoonlijks. Ik ben moslim van geboorte, Afghaanse en vrouw. Dat is mijn identiteit. Als het over de toekomst van mijn land

gaat, dan sta ik tegenover de Taliban.’

In Afghanistan bepalen de Taliban nu wat de islamitische norm is.

‘Nee, zij zijn een slechte norm. Ze zien vrouwen als babyfabrieken.’

Bent u zelf niet van normen en waarden veranderd? U draagt nu geen hoofddoek meer. Is dat sinds u in Duitsland woont?

(Doet snel de hoofddoek om.) ‘De hoofddoek is mijn stijl, mijn traditie. Daar houd ik van. Het is een persoonlijke keuze.’

In uw boek beschrijft u dat u als kind stiekem naar school bleef gaan, tegen de wil van uw vader in. Uiteindelijk kreeg u de mogelijkheid om via een Indiase beurs te studeren aan een universiteit in India. Zijn er meer Afghaanse vrouwen zoals u?

‘Mijn verhaal is niet uniek. Mijn leven is een leven vol strijd, vol hard werken. Dat komt misschien uniek over voor mensen die in luxe leven.’

U komt toch uit een hoge middenklasse-gezin? Uw vader was kolonel in het Afghaanse leger.

‘Het was geen hoge middenklasse. We woonden niet in een duur huis. Daarnaast: er zijn heel veel kolonels in Afghanistan. Deze militaire rang heeft niet dezelfde status zoals in het Westen.’

De dood van Farkhunda Malikzuda, een Afghaanse vrouw die in 2015 in Kabul op straat werd gelyncht door een woedende menigte, deed u besluiten om vrouwenrechtenactivist te worden, las ik in uw boek. Waarom?

‘De gebeurtenis was voor mij niet de reden om vrouwenrechtenactivist te worden, maar het was wel een belangrijk omslagpunt. Als kind had ik al een duidelijk doel voor ogen. Als vierjarig meisje volgde ik in het geheim onderwijs, terwijl dat van de Taliban niet mocht. Toen ik acht was ging ik naar school, maar moest ik ook de huishouding doen. Schoonmaken, afwassen, enzovoort. Mijn leven als Afghaanse vrouw is een leven van hard werken.’

Bent u een feminist?

‘Ik zie mijzelf als een mensenrechtenactivist. Vrouwen in Afghanistan hebben op dit moment meer steun nodig, want hun leven is zwaarder dan dat van mannen. Daarom ben ik een vrouwenrechtenactivist.’

U bent niet geïnspireerd door westerse feministen als Simone de Beauvoir en Judith Butler?

‘Nee. Ik zie het verschil tussen ‘westers’ en ‘oosters’ feminisme niet zo.’

‘Ik geloof in de vrouwen van mijn generatie. Zij zijn het nieuwe gezicht van Afghanistan’

U begon *Radio Paghla*, een radiozender voor vrouwen. Wat wilde u hiermee bereiken?

‘Het doel van *Radio Paghla* was vrouwen een stem geven. Op Afghaanse radiozenders werden geen songs van vrouwelijke artiesten gedraaid. Wij deden dat wél. Ook stonden we in intensief contact met onze vrouwelijke luisteraars. Zij belden in en gaven feedback.’

Hoe succesvol was *Radio Paghla*?

‘Ik zie de radiozender als een groot succes. We gaven vrouwen een stem, we draaiden muziek met vrouwelijke zangeressen die andere zenders niet draaiden. De naam *paghla* (juffrouw, ongetrouwde vrouw, maagd, red.) zie ik ook als een succes, want dit lag gevoelig. En ik was, als vrouw, de baas van deze zender.’

U werd op 24-jarige leeftijd burgemeester van Wardak. Er was veel verzet tegen uw burgemeesterschap, maar de Taliban waren nog niet de baas in Afghanistan.

‘Nee, maar er waren wel mannen de baas in Afghanistan. Het is moeilijk om als mannen een stapje opzij te doen voor vrouwen. Mannen zijn egoïstischer, vooral tegenover vrouwen.’

Tijdens uw burgemeesterschap overleefde u meerdere aanslagen op uw leven, maar uw vader is in 2020 vermoord door onbekenden. Was zijn dood de reden dat u begin 2021 uw ambt heeft neergelegd, of speelde er meer?

‘Nee. Drie dagen na de dood van mijn vader was ik weer op mijn post. Ik stopte als burgemeester, omdat het steeds onveiliger voor mij werd. Ik reisde van Kabul naar Wardak, maar die reis werd steeds gevaarlijker. Ook kreeg ik wekelijks

een rapport van de Afghaanse inlichtingendienst, waardoor ik wist hoe ernstig mijn leven in gevaar was. Ten slotte was ik al drie jaar burgemeester geweest van Wardak, en ik vond dat ik genoeg had gedaan.

‘Toen ik een aanbod kreeg om bij het ministerie van Defensie te werken, om vrouwen te helpen die weduwe waren geworden, was mijn keuze snel gemaakt. Het was een belangrijke baan. Bovendien werkte mijn vader toen hij nog leefde voor het ministerie van Defensie. Ik werkte met zijn oud-collega’s. Het voelde alsof ik door dit werk te doen dichterbij hem was.’

De Taliban hebben de meeste hervormingen die u deed als burgemeester weer teruggedraaid, neem ik aan?

‘De Taliban kunnen niet alles vernietigen, wat ik opgebouwd heb. Onder mijn burgemeesterschap zijn er parken en wegen aangelegd. De Taliban gaan dit uiteraard niet slopen. Ze profiteren van mijn successen. Ze hebben mijn systeem overgenomen. Ook kunnen de Taliban de goede herinneringen van de burgers van Wardak aan mij niet wegwissen.’

Maar de corruptie waar u tegen streed, is terug van nooit echt weg geweest.

‘Helaas. Maar de Taliban hebben hier ook last van. Een oud-medewerker van mij, die ik niet vertrouwde, is onlangs gearresteerd door de Taliban vanwege corruptie.’

Heeft u niet soms het idee dat alles wat u deed voor niets is geweest?

‘Mijn werk heeft zeker zin gehad, ondanks de machtsvername van de Taliban. Ik heb dan ook absoluut geen spijt van wat ik heb gedaan, van mijn overwinningen en mijn nederlagen. Kijk naar mijn boek. Het is in zeven talen vertaald. En *Netflix* zendt vanaf 16 november een documentaire over mij en mijn strijd voor Afghaanse vrouwen uit: *In Her Hands*. Mijn verhaal wordt verteld over de hele wereld. Jij interviewt mij. Ik ben geen loser die niets heeft bereikt.’

Maar de andere vrouwen in Afghanistan, profiteren zij nog steeds van uw werk? De Taliban hebben toch alle stapjes in de goede richting teruggedraaid?

‘Mijn werk is niet voor niets geweest. Het is vreselijk wat er nu gebeurt, onder de Taliban. Maar als je mijn boek leest, zie je ook dat Afghaanse vrouwen dapper zijn, niet opgeven. Ze zitten niet bij de pakken neer, maar houden moed en hopen op een betere toekomst. Ik geloof in mijn werk, in mijn inzet, in de Afghaanse vrouwen van mijn generatie. Zij zijn het nieuwe gezicht van Afghanistan.’

De Taliban wisten in enkele weken heel Afghanistan te heroveren, na de Ameri-

kaanse terugtrekking. Hoe onverwacht was dit?

‘Niet onverwacht. Ik volgde het nieuws goed. De internationale gemeenschap verkocht ons aan de Taliban, ze sloten een deal met hen. De VS hadden geen exitplan voor Afghanistan, geen strategie. De enige manier was om ons te verraden aan onze vijanden. Maar dit was niet onverwacht. De VS voerden de strijd voor zichzelf, de oorlog tegen het terrorisme.’

Over terrorisme gesproken: hoe zit het met het gevaar van IS in Afghanistan?

‘Opmerkelijk is dat IS nu de grootste vijand is van de Taliban. IS heeft moderne wapens, en IS-strijders krijgen een behoorlijk salaris. Hoe komen ze aan deze wapens? Hoe komen ze aan dit geld? Ik denk dat dit van Pakistan komt. En Pakistan krijgt dit geld van de VS, van de EU en van Rusland.’

Sommige Afghanen in ballingschap vinden dat er een nieuwe westerse militaire interventie tegen de Taliban moet komen. Wat vindt u?

‘Daar ben ik tegen. Het feit dat we de Taliban haten, betekent niet dat we nog een andere oorlog in ons land willen. Als de wereld Bonn (de conferentie in december 2001 om in Afghanistan een democratisch staatsbestel te verwezenlijken, red.) kan vertrouwen, waarom dan niet nog een conferentie om dit andere conflict aan te pakken? We moeten stoppen met de wraakt-ragedie, met het vermoorden van mensen vanwege de labels ‘talib’, ‘mujahid’, ‘republikein’, ‘democraat’, ‘goed’, ‘slecht’, ‘man’ en ‘vrouw.’

Hoe moeilijk was het voor u om Afghanistan uit te komen, na de machtsovername van de Taliban?

‘Dat was erg moeilijk. Het ging niet alleen om mijn veiligheid, maar ook om die van mijn familie. Ik ben erg dankbaar dat we langs de controleposten van de Taliban zijn gekomen en via Pakistan naar Duitsland konden vluchten. We zijn allemaal aan de Taliban ontsnapt. Daar ben ik blij om.’

Hoe welkom voelt u zich in Duitsland?

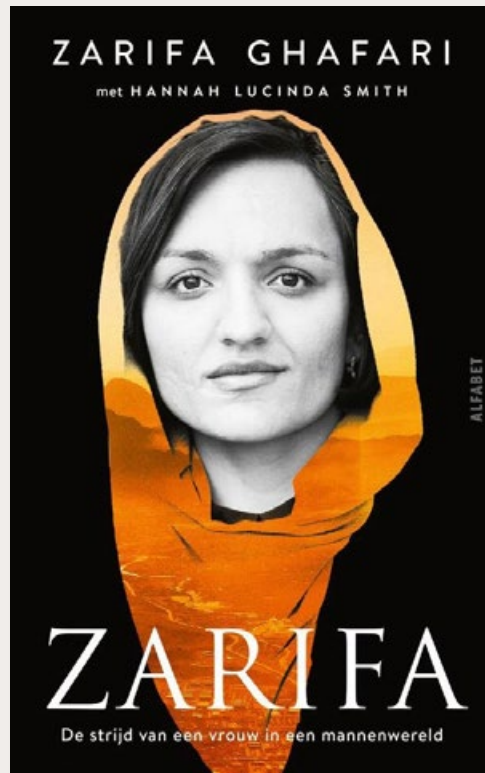
‘Duitsland ben ik erg dankbaar dat ze mij opvangen, maar dit land kan niet mijn thuis zijn. Ik zie mijn toekomst niet in een land buiten Afghanistan.’

Heeft u ook te maken met racisme of moslim-haat omdat u een hoofddoek draagt?

‘Mijn geloof is mijn persoonlijke keuze. Ik trek mij niets aan van wat anderen van mij vinden. Van racisme heb ik ook nauwelijks last.’

Over hoofdbedekking gesproken: wat vindt u van de vrouwenprotesten in Iran?

‘Ik respecteer hen. Het gaat om hun keuzevrij-

BEELD: ALFABET

‘Ik persoonlijk haat de boerka. Maar we moeten de keuzevrijheid van vrouwen respecteren’

heid, het recht om een keuze te hebben of je wel of geen hoofddoek draagt. Ik respecteer ook vrouwen die wel kiezen om een hoofddoek te dragen. Ik bewonder de moed van Iraanse vrouwen. Maar, zoals ik eerder in dit gesprek al zei: ik vind het jammer dat de wereld de strijd van ons Afghaanse vrouwen blijkbaar is vergeten.

Dat miljoenen Afghaanse meisjes niet naar school kunnen, dat interesseert de wereld kennelijk niet zo.’

Sommige Europeaanse moslims grijpen de protesten in Iran aan om, hoegenaamd uit solidariteit, hun regeringen erop te wijzen dat ook zij niet vrij zijn in hun keuze om zich te bedekken of niet. Zoals in Frankrijk, waar een hoofddoekverbod in het onderwijs geldt. Wat vindt u van zo’n verbod?

‘Dit verbod is verkeerd. Mannen mogen niet beslissen wat vrouwen dragen. Als ik mij fijn voel als ik een boerka wil dragen, wie gaat mij dan stoppen? Anderen mogen niet beslissen over mijn keuze. Mensen moeten leren dat vrouwen zelf mogen beslissen welke levens ze leiden. Wij vrouwen weten wat we willen dragen. We geven geboorte aan de mensen die de macht hebben. We geven leven. We weten hoe we onze levens moeten leven.’

In Nederland geldt sinds 2019 een boerka- en niqaabverbod. Wat vindt u daarvan?

‘Dat is ook verkeerd. Er zijn vrouwen die de boerka graag dragen. Zoals er ook vrouwen zijn, zoals ik, die liever geen boerka dragen. Ik persoonlijk haat de boerka. Maar we moeten de keuzevrijheid van vrouwen respecteren.’

‘Verder vind ik het een kinderachtige discussie. Het moet niet gaan over de hoofdbedekking van de vrouw, maar over haar rechten, zoals het recht om naar school te mogen gaan.’

Wat is uw toekomstverwachting voor Afghanistan? Zijn er sprankjes van hoop?

‘Die zijn er absoluut. Ik geloof in vrouwen, in Afghanistan. Er zijn veel positieve ontwikkelingen.’

Kunt u een voorbeeld noemen?

‘Er is een Afghaanse provincie, Paktia, waar een school voor meisjes was geopend. De Taliban besloot de school te sluiten, maar meisjes protesteerden hiertegen. Zij gingen de straat op en zongen dat ze naar school willen gaan. Ze lieten van zich horen. Dat is een sprankje van hoop.’

‘Paktia is een provincie waar de Pashtun in de meerderheid zijn, de grootste etnische groep in Afghanistan. Buitenstaanders associëren de Pashtun met de Taliban, maar deze Pashtun waren juist kritisch op de Taliban. Dat geeft mij hoop.’ ●

LHBT-film *El Houb* wil geen deuren

FRAGMENT UIT 'EL HOUB'. LINKS: HOOFDROLSPELER KARIM. RECHTS: KARIMS MOEDER EN BROERTJE

De Palestijns-Nederlandse regisseur Shariff Nasr probeert met zijn debuutfilm *El Houb* de stilte rond homoseksualiteit in de MENA-cultuur – *Middle East and North Africa* – te doorbreken. Maar waar in de media meestal de frustratie, boosheid en het onbegrip worden belicht, ligt de focus in *El Houb* juist op liefde, hoop en toenadering.

● FRÉDÉRIQUE SURSOCK

Nadat de Marokkaans-Nederlandse Karim door zijn vader wordt betrappt met een man, voelt hij de noodzaak om het gesprek met zijn ouders en jongere broer aan te gaan. Maar hoe bespreek je zoiets in een gemeenschap waarbij lastige onderwerpen steevast vermeden worden? Karim gaat de confrontatie met zijn familie aan om de pijnlijke stilte te doorbreken.

El Houb ('De Liefde') is de eer-

ste speelfilm die de gevoeligheid rond coming-out in de Marokkaans-Nederlandse gemeenschap bespreekbaar maakt. Het verhaal is deels geïnspireerd op de ervaringen van hoofdrolspeler Fahd Larhzaoui.

Regisseur Shariff Nasr: 'Het lijkt mij verschrikkelijk als ik niet met de liefde van mijn leven op straat zou kunnen lopen omdat ik het gevoel zou hebben dat het niet van iedereen mag. Dat er een smet op die liefde zit. Wie is die ander om daarover te oordelen? Dit is pure liefde tussen twee volwassenen die ervoor kiezen.'

El Houb gaat niet alleen over de coming-out van Karim, maar in de eerste plaats over het gebrek aan

dialogo in onze hedendaagse maatschappij. Nasr is ervan overtuigd dat met communicatie talloze problemen uit de wereld verholpen kunnen worden.

'Wanneer je bijvoorbeeld naar talkshows kijkt, dan hoor je de ene extreme mening tegenover de andere extreme mening. Er is sprake van twee monologen, geen dialoog. De conclusie is dan dat het hartstikke moeilijk is en dat de twee partijen er niet uitkomen. Het beeld dat geschetst wordt is erg zwart-wit. Het grijze gebied wordt niet opgezocht. Men vindt tegenwoordig bevestiging in het eigen denken op social media. Hoe extreem je mening ook is, je vindt altijd wel gelijkgestemden. Maar

wanneer je het gesprek met elkaar aangaat, dan pas komt het genuanceerde beeld.'

Het is opvallend dat je in de film meerdere kanten toont. Niet alleen Karim wordt verscheurd door zijn emoties, maar ook zijn broer en zijn ouders. Het is een achtbaan aan emoties, van boosheid naar schaamte naar liefde en uiteindelijk acceptatie.

'Ik wilde in de film alle kanten laten zien, iedereen heeft zijn eigen standpunt. Over moeilijke onderwerpen wordt niet gesproken maar dat betekent niet dat er geen liefde is. Er is veel liefde in de film, van de ouders, van de zoons, van Kofi (Karims Ghanese minnaar, red.) maar ook van de burens.'

En daar waar liefde is, is hoop?

'Liefde en hoop zijn belangrijke elementen in *El Houb*. Ik heb de deur rustig willen openen, niet in willen trappen. Dat is een belangrijk verschil in nuance waardoor er zo vaak geen dialoog komt. Ik hoop juist ook dat mensen uit de community naar de film gaan en na het kijken meer openstaan voor de dialoog. Er is niet eens een respectvol Arabisch woord voor 'homo' of 'queer', dus de taal geeft de opening nog niet.'

Waar ligt voor jou de urgentie om dit onderwerp ter sprake te brengen? Je hebt zelf geen Marokkaanse maar Palestijnse wortels en je bent heteroseksueel.

'Ik wilde met deze film een genuanceerd beeld brengen maar vooral ook handvatten bieden aan anderen. Dat mensen, families en gemeenschappen die nu in stilte lijden, het gevoel hebben dat ze niet de enigen zijn en dat ze een weg kunnen vinden om er samen uit te komen. Ik hoop dat we een begin kunnen maken om een veilige plek te creëren om over persoonlijke worstelingen te praten. *El Houb* beleefde zijn wereldpremière op het Frameline Film Festival in San Francisco. Na afloop van de

intrappen, maar rustig openen

vertoning, kwam er een Marokkaans-Amerikaanse jongen naar ons toe. Hij zei tegen Fahd dat hij zijn ouders naar de film mee zou nemen bij wijze van coming-out. Dat was heel mooi. Als onze film dat kan betekenen voor iemand, dan is ons doel bereikt.'

Hoe kwam je op het idee voor de film?

'Eigenlijk is het idee ontstaan toen ik bij familie was in het Midden-Oosten. Ik werd zoals altijd warm en liefdevol ontvangen. Ik vroeg me toen af wat er zou gebeuren als ik op mannen zou vallen. Het zou misschien moeilijk voor mijn familie zijn, maar ik geloof niet dat ze minder van me zouden houden. Het beeld dat in de media geschetst wordt omtrent LHBTQIA+-verhalen in de MENA-cultuur is eenzijdig: 'Je kiest voor je familie of je kiest voor je geaardheid.' Ik wilde een meer genuanceerd beeld laten zien en ook zelf het onderzoek aangaan. Is het wel zo zwart-wit? Wat als je beiden wilt omarmen, je familie én je geaardheid? Hoe gaat dat gesprek? Waar ligt het probleem?'

En waar kwam je achter? Waar ligt het probleem?

'Ik denk vooral dat het dialoog mist. In de MENA-cultuur wordt vanwege de schaamte minder gesproken over gevoelige onderwerpen. Het zwijgen geldt niet alleen voor homoseksualiteit, maar ook onder meer voor persoonlijke worstelingen zoals depressie of zelfmoord. Het wordt zelfs gezien als disrespectvol om het daar nog over te hebben, ook al lijdt je eronder. Het doorbreken van de stilte is daarom niet eenvoudig. Zelfs het zeggen dat je op mannen valt wordt gezien als een klap in het gezicht van je ouders. Praat je er niet over, dan bestaat het niet. Terwijl praten de sleutel is.'

Het is niet de eerste keer dat iemand dit taboe poogt te doorbreken, van *Strange Fruit* en het boek *Djinn* van Tofik Dibi tot

'Er is nog niet eens een respectvol Arabisch woord voor 'homo' of 'queer''

aan de eerste Marokkaanse boot op Gay Pride, de solovoorstellingen *Schijn* en *Shirt out Fahd!* van Fahd Larhzaoui en de documentaire *Het M-Woord* van Haroon Ali. Heeft het dan nog wel zin? Of is het taboe te hardnekkig?

'Ik denk zeker dat we stappen aan het zetten zijn. Al die speldenprikken helpen, maar we hebben nog een lange weg te gaan. Uit onderzoek blijkt dat 80 procent van Marokkaanse Nederlanders aangeeft dat homoseksuelen hun leven moeten kunnen leiden zoals zij dat willen en 9 procent vindt van niet. Maar we zien ook dat 56 procent van de Marokkaanse Nederlanders het een probleem vindt als hun eigen kind een vaste partner heeft van hetzelfde geslacht. Er bestaat dus een enorme discrepantie tussen de cijfers. Om dit te overbruggen is de dialoog nodig. Ik hoop en denk echt dat dit soort dingen helpen.'

Maar is dit een typisch Marokkaans verhaal? Regelmatig wordt de acceptatie van homoseksualiteit in de media gelinkt aan de islam. Zie je dat ook zo? In hoeverre is dat anders dan acceptatie in, bijvoorbeeld, orthodox-joodse gemeenschappen of orthodox-christelijke kringen?

'De gemeenschap en familiebanden hebben een grote impact. Ik denk dat zwijgcultuur voor heel veel gemeenschappen geldt, op de Biblebelt maar ook zelfs in de sportkantine. In Nederland is de

acceptatie veel hoger dan in de Marokkaanse gemeenschap, maar ook hier geeft 8 of 9 procent aan er moeite mee te hebben als het eigen kind homoseksueel blijkt te zijn. Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat 25 procent van de Nederlanders het zelfs aanstootgevend vindt wanneer twee mannen op straat zoenen. Een kwart van de mensen!'

Zelfacceptatie is een groot deel van het probleem in de MENA-cultuur. In *El Houb* zien we dit terug bij Karim. Het gebrek aan zelfacceptatie duwt mensen in hopeloze situaties, tot aan zelfmoord toe. Wat kan er gedaan worden om deze groep te steunen?

'Ik denk dat het allerbelangrijkste blijft om de dialoog aan te gaan, anders blijft er alleen een innerlijke dialoog over. Van wie is echter de tweede innerlijke stem? Als we een probleem doodzwijgen verdwijnt dit niet, maar wordt het alleen maar groter tot het monsterlijke proporties aan kan nemen. We moeten daarom praten, en daarbij bedoel ik vooral ook: luisteren naar de ander.'

Dat *El Houb* vertoond wordt op het Rabat International Film Festival in Marokko lijkt mij een overwinning aan sich. Voelde dat voor jullie ook zo?

'Zeker, dat was voor ons echt een enorme steun in de rug. Zowel daar als in Istanbul gaat *El Houb* draaien. Dat had ik niet durven

dromen. Dat betekent dat er echt wel een nieuwe tijd is aangebroken en dat we de film kennelijk op de juiste manier hebben verteld. We hebben een film willen maken die ook van binnenuit wordt gezien als herkenbaar en liefdevol.

'Je zou verwachten dat *El Houb* een zware zit is, maar niets is minder waar. Er zit veel humor in de film want ook dat is kenmerkend voor de Arabische cultuur. Humor is het medicijn tegen veel kwalen in die contreien. Dat zorgt ervoor dat de film toegankelijk is, ongeacht je standpunt. De film brengt nieuwe inzichten en hopelijk begrip, zowel binnen als buiten de Marokkaans-Nederlandse gemeenschap.' ●

BEELD: BIND, VPRO

El Houb is vanaf 13 oktober in de Nederlandse bioscoop te zien. Nassiri Belaraj, oprichter van de Marokkaans-Nederlandse LHBT-stichting Pink Marrakesh, zag *El Houb* alvast: 'Ik heb de film met een lach en een traan bekeken. *El Houb* geeft een realistisch beeld weer. Ik zag grotendeels mijn leven aan me voorbijkomen. Dat greep me erg aan, maar er zit ook veel humor in.' Of de toekomst er rooskleuriger uitziet? 'We zijn er nog lang niet. De schaamte- en taboe-cultuur is hardnekkig, maar zichtbaar zijn en blijven helpt zeker.'

De Swarte Bladzijden.

BEELD: MARTIJN DE KONING

Discriminatie: als thema is het meer in de media dan ooit. Hoe gaan we met dit fenomeen om? Gaat het de goede of de slechte kant op? Tijd om de tijdgeest te toetsen. Gijs de Swarte spreekt ervaringsdeskundigen en topwetenschappers over de stand van zaken en persoonlijke pijnpunten.

Martijn de Koning: 'Moslims te vaak op het menu in plaats van aan tafel'

● GIJS DE SWARTE

Martijn de Koning is antropoloog en doceert aan de afdeling Islam, Politiek en Samenleving van de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij is een van de Nederlandse experts op het gebied van haat tegen moslims en radicalisering van moslims in Europa.

Om maar meteen met de deur in huis te vallen: heeft u zelf pijnlijke momenten meegemaakt met of rond moslims?

'Ik reis veel door islamitische landen en maak voor het overgrote deel hartelijkheid en gastvrijheid mee. Ook als men weet dat ik een 'ongelovige' ben.'

Als islamonderzoeker moet u toch het één en ander van dichtbij voorbij hebben zien komen?

'Ja, vooral vanuit de tweede linie. Dus niet tegen mij gericht.

'Wat je altijd weer ziet gebeuren, is dat moslims worden aangesproken op de daden van andere moslims op andere plekken in de wereld. Ik herinner me nog altijd - ook omdat het zo typerend is - dat ik op een schoolplein een leraar aan een Marokkaans meisje hoorde vragen: 'Waar staat in de Koran dat je een flatgebouw mag binnen vliegen?' Een beetje een rare vraag, als je het gebrek aan vliegtuigen toen de islam ontstond even meeneemt.

'Dat soort zaken, dus. Plus de omgekeerde variant: het voortdu-

'Ja, er zijn problemen met gedragingen en opvattingen van sommige moslims - net als bij andere Nederlanders'

rend benadrukken dat moslims ook maar gewone mensen zijn, dat er ook goede moslims zijn. Daar werd vaak niet aan getwijfeld, eigenlijk. 'Ik heb niets tegen jou persoonlijk, jij bent prima maar de islam...', enzovoort.'

Die acceptatie, maar dan enkel op persoonlijk niveau, heeft u daar een verklaring voor?

'Je kunt het een klassieker noemen, die opgaat voor mensen van kleur, Roma, Joden... 'De Joden beramen een complot met wereldmacht als doel, maar... de Jood die naast me woont is superaardig.' Dat, dus. Het is eigenlijk vrij logisch. Als je iemand leert kennen, meemaakt in sociale situaties, dan moet je vaststellen dat er méér facetten aan haar of hem zijn dan jouw beeld van waar zijn groep of religie voor zou staan. Het punt is alleen dat de vooroordelen en de stereotypering daarmee vaak niet ontkracht worden. Want die buurman wordt gezien als de uitzonde-

ring, terwijl het negatieve beeld wordt gezien als kenmerkend voor de groep.'

Zijn er volgens u problemen met moslims, als groep in Nederland?

'Ja, die zijn er. Er zijn problemen met gedragingen en opvattingen van sommige moslims. Net als bij andere Nederlanders.'

Bijvoorbeeld als het gaat om positie van de vrouw en homo's?

'Ja.'

We leven in een tijd waarin sommige mensen om de hete brij heen draaien, terwijl anderen zich laten leiden door de 'Het moet maar eens gezegd worden'-mentaliteit die onder meer wordt aangejaagd door Geert Wilders.

'Het verhaal van Wilders gaat alleen over problemen die mensen met moslims hebben. Dat loont voor hem. Dit levert hen media-aandacht en dus stemmen op. Maar het helpt bar weinig bij het

oplossen van de genoemde problemen en als het gaat over het tegengaan van discriminatie. Het is een aloude politieke truc, De claim is dat het de zaken open legt, maar het vertroebelt de discussie juist.'

In welk opzicht?

'Ik kwam laatst, iets te laat, terecht in een Tweede Kamerdebat over discriminatie en anti-islamsentimenten. Ik dacht dat ik in het verkeerde debat zat. Het ging alleen maar over problemen die mensen met de islam hebben. Dat is een van de obstakels op het moment. Het is wat je voortdurend ziet gebeuren: 'Ja, maar moslims discrimineren ook. Kijk eens naar wat er allemaal fout is bij...' Het helpt niet.'

Wat helpt wél volgens u? Dat is zo'n beetje de kernvraag van deze interviewserie.

'Het helpt om de discussie helder te houden. Dat is echt essentieel.

'Wat dat betreft spreekt het gedachtengoed van S.P.E.A.K. mij erg aan. Dit collectief van moslimvrouwen zet zich in tegen racisme, islamofobie en uitsluiting, en brengt thema's waar nodig los van elkaar naar voren. Hebben we het over discriminatie en islamofobie, dan moet het dáár ook over gaan, niet over iets anders. Gaat het over problemen in en met moslimgemeenschappen? Dan moeten we het dáárover hebben. En bij grote voorkeur met de mensen uit die gemeenschappen zelf. Nu staan ze veel te vaak wel op het menu, maar zitten ze zelf niet aan tafel.' ●

‘Ik wil een voorbeeld voor andere

BEELD: SHAWINTALA BANWARIE

Elke maand gaat *de Kanttekening* in gesprek met vluchtelingen en statushouders in Nederland. Hoe zijn ze hier gekomen? En hoe hebben zij hun nieuwe leven in Nederland opgebouwd? Deze maand: Sevde Yildirim (31). Zij vertrok op 22-jarige leeftijd vanuit Turkije naar China om als kinderjuf te gaan werken. Omdat terugkeer naar Turkije onveilig bleek voor haar partner, vroegen zij en haar man in 2018 in Nederland asiel aan. Inmiddels heeft zij haar eigen kunstatelier, waar zij workshops geeft aan deelnemers.

● SHAWINTALA BANWARIE

In de moderne Rotterdamse wijk Feijenoord, aan de rand van de Nieuwe Maas, is het atelier Mosaic Art Studio van Sevde Yildirim gevestigd. Bij binnenkomst vallen gelijk de kleurrijke lampen aan het plafond en in de stellingen op. Op de tafels liggen schalen met keurig gesorteerde kralen en steentjes. Yildirim: ‘Hiermee maken de deelnemers van mijn workshops de lampen. Ik vind het leuk om de deel-

nemers nieuwe ervaringen op te laten doen. En ik leer op mijn beurt ook weer veel van hén.’

Haar passie voor kunst heeft zij pas enkele jaren geleden ontdekt. ‘Ik vond het altijd al heel leuk om met kinderen te werken en leerde voor kleuterjuf. Maar in mijn laatste jaar realiseerde ik mij dat ik toch liever de Koreaanse taal en cultuur wilde leren. Bij mijn oma keek ik altijd Koreaanse dramaserieën en ik was hier dol op. Ik voelde me er zelfs een beetje Aziatisch door.’ Ze glimlacht, schenkt een kop thee in en brengt een schaalje met Turkse lekkernijen: baklava en een sesamkoekje.

Op haar 22ste stond ze op het punt om naar Zuid-Korea te gaan, om daar de taal te bestuderen. Maar uiteindelijk koos zij ervoor om naar China te gaan. ‘Mijn vader vond het best eng dat ik, als jonge vrouw en zonder familie, zou gaan verhuizen naar een vreemd land. Maar gelukkig bleek dat hij een kennis had in China. En omdat hij merkte dat ik heel graag een nieuwe uitdaging aan wilde gaan en gedreven was om een Aziatische taal te gaan leren, heeft hij kunnen regelen dat ik samen met een paar vriendinnen naar China mocht reizen.’

Met haar vriendinnen van de universiteit, die al wat ervaring hadden opgedaan met de Chinese taal, maakte Yildirim de reis via Rusland naar China. ‘Eenmaal aangekomen in Shanghai voelde alles gelijk heel anders’, vertelt Sevde. ‘De geur, de lucht – er was veel smog – de mensen, en vooral: de taal. Veel mensen in Shanghai spraken geen Engels, dus ik kon de eerste paar maanden niet zonder mijn vriendinnen die al aardig wat Chinees konden spreken. Hierdoor voelde ik me heel afhankelijk. Maar omdat ik heel graag de Chinese taal wilde beheersen, koos ik ervoor om de helft van de week een cursus Chinees te volgen en de andere helft als docente Engels. De mooiste momenten beleefde ik samen met een vriendin die ik had leren kennen omdat ze ook als juf werkte op

vrouwelijke nieuwkomers zijn'

dezelfde school. We hielden allebei van Koreaanse dramaseries.'

Sevde woonde in een wijk waar veel Turkse inwoners verbleven. Ze vond het moeilijk om zich volledig thuis te voelen in de Chinese samenleving. Hoewel ze haar best deed zoveel mogelijk te integreren in de Chinese cultuur, werd ze vanwege haar Turkse uiterlijk en door haar hoofddoek vaak als buitenlander behandeld.

'De Chinese mensen zijn niet gewend om iemand met mijn uiterlijk te zien. Daarom namen ze vaak, zonder te vragen, een foto van mij. In het begin kon ik hiervoor begrip opbrengen, maar na een jaar begon het me te irriteren.'

'Ook zag ik dat sommige Chinezen een beetje bang werden als ze naar mijn hoofddoek keken. Veel Chinezen weten niet beter dan dat moslims een probleem vormen. Ik werd niet gediscrimineerd, maar het was voor hen moeilijk te begrijpen dat ik geen vlees mag eten dat niet halal is en dat ik geen alcohol drink.'

In China ontmoette Sevde haar echtgenoot. 'Ik werd door mijn vriendinnen aan hem gekoppeld. Ik was toen 25 jaar. Ik was meteen in hem geïnteresseerd, omdat hij een barmhartig mens is die graag andere mensen helpt. Dat vind ik heel mooi. Hij woonde zelf al acht jaar in China en kon mij veel over de cultuur leren. We kozen ervoor om samen verder te gaan in het leven en vierden onze bruiloft in China.'

Maar een jaar na het huwelijk bleek het niet mogelijk te zijn om het Turkse paspoort van haar echtgenoot te verlengen, wat betekende dat hij ook niet langer in China mocht verblijven. Teruggaan naar Turkije was ook geen optie, want haar man liep risico om te worden gearresteerd. Hij was journalist en had kritiek op de Turkse regering van president Erdogan. Ze kregen asiel in Nederland.

Na tien dagen in een gesloten asielzoekerscentrum vlakbij Schiphol te hebben gezeten, werden Sevde en haar echtgenoot naar een open asielzoekerscentrum in Rotterdam verplaatst. Ze waren blij in een veilig land te wonen, maar Sevde voelde zich een beetje nutteloos.

'We bleven in een soort gevangenis vlakbij Schiphol, hier was het best eng, maar gelukkig was ik samen met mijn man. In Rotterdam woonden we met meerdere Turkse gezinnen in een huis. Ik kon heel weinig contact hebben met Nederlandse mensen en ik had ook niet de mogelijkheid om de Nederlandse taal te leren, of om ook maar een cursus te volgen. Je bent eigenlijk helemaal niks. Dat was mijn gevoel. Terwijl ik juist het talent heb ontwikkeld om nieuwe talen te leren en ik in de Nederlandse cultuur wilde integreren.'

'Nederlanders zijn heel open, maar soms kijken ze alleen maar naar mijn hoofddoek'

Toen ze na zes maanden eindelijk een verblijfsvergunning kregen, konden Sevde en haar man stap voor stap hun leven opbouwen. 'Nadat we ons huis hadden ingericht meldde ik mij gelijk aan bij de bibliotheek Oostland. Ik kon niet wachten om de taal te leren en om in contact te komen met Nederlandse mensen. Ik heb een jaar gewerkt als administratief medewerker bij de bibliotheek. Ik was heel blij om een taalmaatje te leren kennen. Zij hielp ons in alle situaties. In Nederland moesten we, in vergelijking met China en Turkije, veel meer dingen zelf regelen. En dat was in het begin nogal moeilijk. Men kent hier veel meer regels.'

Toen in maart 2020 de coronacrisis uitbrak, moest ze vanuit huis werken en had ze behoefte aan een nieuwe hobby. Al gauw ontdekte ze haar nieuwe passie: borduren en mozaïek. Door YouTube-filmpjes te bestuderen leerde ze om deze kunst onder de knie te krijgen.

'Het maken van handgemaakte spullen maakt mij rustig', vertelt Sevdi. 'Toen ik met kinderen werkte, vond ik het al heel leuk om te knutselen. Maar kinderjuf zijn bleek toch niet zo mijn passie. Ik droomde er stiekem van om handgemaakte kunst te verkopen. En om ooit een eigen atelier te hebben. We hebben een kennis in Hong Kong. Hij heeft een atelier met de naam Mosaic Art Studio. Via Instagram hebben we inspiratie opgedaan. Deze kennis is een vriend van mijn man, en hij had vier jaar geleden zijn studio opgericht. We mochten van hem een franchise kopen.'

Het oprichten van een eigen studio in Nederland bleek echter makkelijker gezegd dan gedaan. 'We leefden allebei van een uitkering en konden daardoor geen pand huren. Ook hadden we te weinig kennis hoe een eigen onderneming te starten.'

Toch besloten Sevde en haar echtgenoot door te zetten. Zij meldde zich aan voor een kunstopleiding voor mensen met een migratieachtergrond en haar man volgde een cursus in ondernemerschap.

'Uiteindelijk vonden we, met veel moeite, een plek voor mijn studio. Dankzij Stichting Mano, een organisatie die nieuwkomers met een onderneming steunt, konden we een mooie locatie vinden. We zijn hier heel erg blij mee, want toen we zelf op zoek gingen werden we telkens afgewezen of kregen we geen reactie.'

Het werk als kunstenares geeft Sevde een boel plezier, maar ook de kans om meer met Nederlandse mensen te communiceren. 'Ik heb hier in Nederland eindelijk de kans gekregen om mijzelf te ontwikkelen. Ik krijg tijdens het geven van workshops vaak complimenten, dat ik goed de Nederlandse taal beheers. Ik vind Nederlanders heel positief. Zij lachen altijd, als ik iets verkeerd doe dan moedigen zij mij aan. Ik voel geen druk, ze helpen mij juist. Het mooiste compliment dat ik heb gekregen? Dat ik in korte tijd zo goed de taal heb geleerd, en de vraag hoe ik zo een mooi werk heb kunnen starten.'

Wat wel even wennen aan Nederland is: dat alles op afspraak gaat. 'Zelfs als ik even met de burens wat thee wil gaan drinken, moet ik een afspraak maken via een briefje. Er is weinig ruimte voor spontaniteit. Als mensen mij als vrouw met een hoofddoek zien, dan denken ze gauw dat ik niet werk. Of dat ik mijn man niet mocht leren kennen voordat we getrouwd waren, als een soort uithuwelijken.' Sevde vindt dit maar raar.

'Nederlandse mensen zijn heel open, maar soms wordt er alleen naar mijn hoofddoek gekeken.' Dat vindt Sevde een nogal beperkte blik. 'Want ik ben ook een mens, en ik kan ook heel veel doen en leren. Ik probeer een voorbeeld te zijn voor andere vrouwelijke nieuwkomers in Nederland.'

Sommige ouders vragen Sevde soms wat zij hier in Nederland kom doen. 'Ik word een beetje verdrietig van zulke opmerkingen', vertelt ze. 'Zij hebben een bepaald idee bij vrouwelijke vluchtelingen, maar meestal – als ik op een vriendelijke manier het gesprek aanga – blijkt dat ze toch van gedachten veranderen. Eén vrouw vertelde mij bijvoorbeeld dat ik heel mooi werk doe, dat ik anders ben dan andere vluchtelingen. Dat geeft me weer een goed gevoel.'

'Hier durf ik meer, omdat mensen jou echt willen helpen en mij aanmoedigen om iets moois voor mijzelf te beginnen. Ik heb zelfs een vriendschap opgebouwd met een vrouw die aan mijn workshop deelnam. Ze was heel spontaan en gaf me haar adres om een keer thuis langs te komen.' Sevde vertelt, vol blijdschap, dat dit het mooiste is wat ze tot nu toe heeft meegemaakt tijdens haar werk. ●

dK.Academie

voor **€29,95** p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform de Kanttekening.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek (Elementaire Deeltjes van Amsterdam University Press, waarover bijvoorbeeld Nederlands Dagblad recenseert: "beter dan Google en Wikipedia samen") ter waarde van €9,99 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van €12,50 per maand.
- Abonnement op de zaterdagkrant of het maandblad van de Kanttekening (naar keuze maandelijks te switchen) inclusief digitale toegang ter waarde van €12,95
- Toegang tot maandelijkse meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introductie per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in de Kanttekening uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts €29,95 per maand.

In samenwerking met:

